

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Terézia Latináková

Právo dítěte znát svůj původ v oblasti mezinárodního osvojení dětí

Diplomová práce

Olomouc 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Právo dítěte znát svůj původ v oblasti mezinárodního osvojení dětí*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Helpe dne 30. března 2020

Terézia Latináková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce JUDr. Lence Westphalové, Ph.D., za její ochotu, odborné rady a podnětné připomínky při zpracování tématu.

Mé poděkování patří také Mgr. Lucii Šohajdové z Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za poskytnutí cenných informací a ochotu zodpovědět mé dotazy.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Základní charakteristika institutu mezinárodního osvojení	10
1.1 Úvod do problematiky mezinárodního osvojení	10
1.2 Princip subsidiarity mezinárodního osvojení	11
2 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí	13
2.1 Postavení a působnost Úřadu v oblasti mezinárodního osvojení dětí	13
2.2 Zprostředkování mezinárodního osvojení ve vztahu k členským státům Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	14
2.3 Pátrání po biologických kořenech v rámci Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí	15
3 Právo dítěte znát svůj původ	18
3.1 Právo dítěte znát svůj původ versus anonymita osvojení	19
3.2 Rozsah práva znát svůj původ	21
3.2.1 Osobní rozsah práva znát svůj původ	21
3.2.2 Materiální rozsah práva znát svůj původ	23
3.3 Právo dítěte znát svůj původ v kontextu mezinárodního osvojení	24
4 Právo dítěte znát svůj původ v právní úpravě	26
4.1 Mezinárodní dokumenty	26
4.1.1 Úmluva o právech dítěte	26
4.1.2 Evropská úmluva o osvojení a její revidovaná verze	28
4.1.3 Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	29
4.1.4 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	30
4.1.5 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	31
4.2 Česká právní úprava	31
5 Povaha práva dítěte znát svůj původ v kontextu klasifikace základních lidských práv na absolutní a relativní práva	38

5.1 Právo dítěte znát svůj původ vs. právo pokrevního rodiče na soukromí.....	38
5.2 Omezení práva dítěte na získání informací o svém původu v případě rozporu s jeho nejlepším zájmem	44
Závěr	48
Seznam použitých zdrojů.....	51
Abstrakt.....	57
Abstract	58
Klíčová slova	59
Keywords.....	59
Přílohy	60
Příloha 1	60
Příloha 2.....	61

Seznam použitých zkratek

Ústava ČR	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Úmluva o právech dítěte
EÚOD	Evropská úmluva o osvojení dětí
Haagská úmluva	Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
Úřad	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ČR	Česká republika
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
MatrZ	Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZR	Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině a o změně a doplnění některých zákonů, v znění neskorších předpisů

Úvod

Dramatický nárůst zprostředkování mezinárodního osvojení v mnoha zemích od konce 60. let minulého století způsobil, že institut mezinárodního osvojení se stal světovým fenoménem zahrnujícím migraci dětí z jednoho státu do jiného, z jedné společnosti a kultury do jiné.¹ Pokud jde o území České republiky, ke zprostředkování mezinárodního osvojení, docházelo rovněž již v minulém století,² avšak tato činnost postrádala jakýkoliv právní podklad.³ Od roku 2000, tj. od účinnosti Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení⁴ pro ČR, bylo zprostředkování mezinárodního osvojení svěřeno do rukou Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí,⁵ který za celou dobu své činnosti úspěšně zprostředkoval osvojení téměř 700 dětí z ČR do ciziny. Z toho můžeme usuzovat, že institut mezinárodního osvojení i v tak malém státě každým rokem nabývá na důležitosti a je potřeba se mu v dostatečné míře věnovat, protože mnohdy může pro určité skupiny dětí (zejména děti odlišného etnika nebo děti se zdravotním handicapem) představovat poslední možnost, jak se stát součástí normálně fungující rodiny a vybudovat si zdravé rodinné vztahy. O to víc je překvapivé, že v ČR se tomuto tématu věnuje pouze minimální část odborníků, dokonce bychom v této oblasti nenašli ani komplexní publikaci, a hlubší analýzu tohoto institutu je tak potřeba hledat v zahraniční literatuře.

Vzhledem k tomu, že zprostředkování mezinárodního osvojení je velmi složitým procesem z několika hledisek, není podle mého názoru možné v rámci omezeného rozsahu této diplomové práce komplexně, po hmotněprávní i procesněprávní stránce, tento institut zhodnotit. Pro svojí diplomovou práci jsem si proto z množství dílčích otázek, které vyvstávají v souvislosti s mezinárodním osvojením, vybrala problematiku práva osvojeného dítěte znát svůj původ, která se týká každého dítěte osvojeného do ciziny, a proto by jí měla být věnována náležitá pozornost. Zároveň je tato tematika i poměrně kontroverzní, jelikož v mnoha aspektech

¹ PARRA-ARANGUREN, Gonzalo. *Explanatory Report on the Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* [online]. Caracas: Hague Conference on Private International Law, 31. prosince 1993 [cit. 14. ledna 2020]. Dostupné na <<https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf>>.

² Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže, které vzniklo v roce 1956 jako samostatná justiční složka v rezortu Ministerstva spravedlnosti se stalo jediným orgánem na území Československé republiky zajišťujícím právní ochranu mládeže v poměru k cizině. Blíže viz ROZEHNALOVÁ, Naděžda, TÝČ, Vladimír, ZÁLESKÝ, Rostislav. *Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého v justiční praxi*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 153 – 165.

³ ZÁLESKÝ, Rostislav. Nová úprava zprostředkování a realizace mezinárodních osvojení. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 2, s. 47.

⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

⁵ Bezprostředně před Úřadem bylo osvojení dětí z dětských domovů v ČR do ciziny zprostředkováváno Ministerstvem práce a sociálních věcí.

se názory odborníků i laické veřejnosti odlišují a v určitých otázkách lze častokrát jen stěží najít vhodný kompromis odpovídající nejlepšímu zájmu dítěte. Postoje společnosti týkající se práva dítěte znát svůj původ se dokonce neliší pouze v rámci jednoho státu, ale celosvětově, kdy jednotlivé státy zaručují toto právo v jiném rozsahu a za jiných podmínek.

Cílem této diplomové práce bude zodpovězení tří hlavních výzkumných otázek, které považuji za zásadní v souvislosti s problematikou práva osvojeného dítěte znát svůj původ. Nalezení odpovědi na první hypotetickou otázku: „*Má osvojené dítě právo znát svůj původ?*“ by mělo poskytnout nutný základ pro vyřešení zbylých dvou hypotetických otázek: „*Odpovídá současná česká právní úprava mezinárodním požadavkům na respektování práva dítěte znát svůj původ?*“ a nakonec: „*Je právo dítěte znát svůj původ právem absolutním, nebo jej lze nějak omezit?*“. U některých dílčích otázek položených v rámci této diplomové práce nebude možné poskytnout jednoznačnou odpověď, protože nalezení vhodného řešení závisí na mnoha faktorech a jedinečnosti konkrétního případu. I navzdory tomu se pokusím přednést svůj pohled na danou problematiku a nastínit možnou úpravu de lege ferenda. V souvislosti s právem osvojeného dítěte na znalost svého původu bude zohledněna nejenom právní stránka, ale rovněž psychologické či morální aspekty této problematiky.

Text diplomové práce je systematicky rozčleněn do pěti kapitol. První kapitola se věnuje stručnému uvedení do problematiky institutu mezinárodního osvojení. Druhá kapitola se zabývá postavením a působností Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který je důležitou institucí nejen pro zprostředkování mezinárodního osvojení, ale také pro následné pátrání osvojeného dítěte po svém původu. Pozornost je věnována také podstatě spolupráce Úřadu se smluvními státy Haagské úmluvy a postupu Úřadu při hledání biologických kořenů ze strany dítěte osvojeného z ČR do zahraničí. Třetí kapitola se svým obsahem dotýká již samotné podstaty této diplomové práce a v rámci jejích podkapitol je podrobně rozebrán obsah i rozsah práva dítěte znát svůj původ, jakož i argumenty pro podporu tohoto práva. Cílem čtvrté kapitoly je poskytnutí souhrnného přehledu právní úpravy práva osvojeného dítěte znát svůj původ, a to jak z pohledu mezinárodní právní úpravy, tak z pohledu české právní úpravy. V poslední kapitole této diplomové práce se zaměřím na klasifikaci práva dítěte znát svůj původ v rámci rozlišování lidských práv na práva absolutní a relativní v souvislosti s možnými omezeními tohoto práva.

Při zpracování této diplomové práce jsem vycházela zejména z textů vnitrostátních právních předpisů a mezinárodněprávních dokumentů a pro lepší pochopení smyslu a účelu jednotlivých ustanovení také z jejich důvodových zpráv a implementačních příruček. Významným zdrojem pro mou diplomovou práci byly odborné články, monografie,

komentářová literatura a příspěvky ze sborníků. Samozřejmostí bylo čerpání informací ze zahraničních publikací, článků a dalších zdrojů, stejně jako zohlednění závěrů Evropského soudu pro lidská práva v rámci jeho rozhodovací činnosti. Cenné informace, včetně materiálů, které jsou obsahem příloh k této diplomové práci, mi byly poskytnuty Mgr. Lucií Šohajdovou z Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Pro zodpovězení stanovených hypotetických otázek jsem využila vědeckou metodu analyticko-deskriptivní a metodu syntézy jednotlivých dílčích závěrů. V rámci interpretace právních dokumentů upravujících právo dítěte znát svůj původ jsem aplikovala metodu jazykového, logického a teleologického výkladu. Pro zhodnocení české právní úpravy jsem použila rovněž metodu výkladu historického a komparativního.

1 Základní charakteristika institutu mezinárodního osvojení

1.1 Úvod do problematiky mezinárodního osvojení

Abychom mohli charakterizovat osvojení jako mezinárodní, musí být naplněn předpoklad, že obvyklý pobyt osvojence i osvojitele je v rozdílných státech a zároveň v souvislosti s osvojením dojde k přemístění dítěte ze státu jeho původu do přijímajícího státu.⁶ V případě mezinárodního osvojení tedy nehraje roli státní občanství či trvalý pobyt osvojitelů a o mezinárodní osvojení tak půjde i v případě, že český státní občan trvale žijící v Německu si bude chtít osvojit dítě z České republiky.⁷ Rozhodujícím kritériem pro definování osvojení jako mezinárodního je tedy obvyklý pobyt (bydliště) potenciálního osvojitele, který se dá obecně definovat jako místo vykazující určitou integraci osoby v rámci sociálního a rodinného prostředí, tedy místo, kde má žadatel zázemí, práci a určité vazby v rámci společnosti, rodiny, přátel apod.

Hlavním cílem mezinárodního osvojení je zabezpečení plnohodnotné a milující rodiny pro dítě, o které se jeho biologičtí rodiče z objektivních nebo subjektivních důvodů nemohli nebo nechtěli starat, a zároveň nebylo možné najít mu vhodnou náhradní péči ve státě původu. Jednou z nesporných výhod institutu mezinárodního osvojení je tak skutečnost, že může poskytnout šanci na lepší život dětem, o něž není příliš velký zájem v jejich státě původu. Takovými dětmi jsou např. v České republice typicky děti pocházející z romské komunity nebo obecně děti, které jsou určitým způsobem zdravotně znevýhodněny, či děti vyššího věku.

Institut mezinárodního osvojení je třeba odlišovat od tzv. adopce na dálku,⁸ která není mezinárodním osvojením v pravém slova smyslu. Jedná se o formu přímé pomoci dětem v nouzi, pocházejícím z rozvojových krajín, prostřednictvím pravidelných měsíčních finančních příspěvků od dárce pro vybrané dítě. Ty jsou následně použity buď přímo na vzdělání, jídlo, náklady na zdravotní péči, nebo na podporu projektů nebo programů, na kterých se dítě podílí. Tento druh vztahu obvykle trvá do dosažení určitého věku dítěte nebo do dosažení určitého stupně soběstačnosti.⁹

⁶ SEDLÁK, Petr. *Mezinárodní osvojení – definice, základní prameny a činnost orgánu sociálně-právní ochrany na úrovni krajů a obcí v procesu zprostředkování*. In JUREČKA, Ondřej B. (ed). Sborník příspěvků z Konference k 10. výročí Mezinárodního roku rodiny. Olomouc: Krajský úřad Olomouckého kraje, 2004, s. 54.

⁷ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Mezinárodní osvojení v praxi České republiky (1.). *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 3, s. 16.

⁸ V České republice se této činnosti věnuje Arcidiecézní charita Praha v rámci jejího programu „Adopce na dálku“.

⁹ WYDICK, Bruce, RUTLEDGE, Laine, CHU, Joanna. *Does Child Sponsorship Work? Evidence from Uganda using a Regression Discontinuity Design* [online]. eml.berkeley.edu, 2009 [cit. 15. leden 2020]. Dostupné na <<https://eml.berkeley.edu/~webfac/bardhan/wydict.pdf>>.

1.2 Princip subsidiarity mezinárodního osvojení

Jedním z nutných předpokladů pro uskutečnění mezinárodního osvojení je naplnění požadavku subsidiarity, tedy podpůrnosti mezinárodního osvojení, jež je zakotven např. v čl. 4 písm. b) Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení¹⁰ či v čl. 21 písm. b) Úmluvy o právech dítěte.¹¹ Podle tohoto principu má být v první řadě dítěti umožněno, aby mohlo vyrůstat ve své biologické rodině a až v případě, že to ze subjektivních či objektivních příčin nebude možné, musí přijít zásah státu, který má povinnost zabezpečit dítěti náhradní výchovné prostředí. Při volbě řešení musí být brán ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ¹² a ke zprostředkování mezinárodního osvojení by se tak mělo přistoupit až poté, co se dítě nepodařilo umístit ve státě původu.

V této souvislosti bychom se však měli ptát, jestli má být mezinárodní osvojení pojato jako krajní řešení (*ultima ratio*) v případech, kdy se dítěti nepodařilo najít náhradní výchovné prostředí v ČR, nebo by naopak tím „posledním řešením“ měla být institucionální péče. Ačkoliv se ve většině případů upřednostňuje osvojení dítěte v zemi původu nebo jeho umístění do jiné trvalé rodinné péče, v případě nedostatku vhodných rodin by nemělo být obecným pravidlem nechávat děti v zařízeních, když jim můžeme zabezpečit vhodnou náhradní rodinu v zahraničí. Nelze totiž upřednostnit umístění dítěte natrvalo v ústavním zařízení nebo časté střídání dočasných pěstounských domovů před mezinárodním osvojením a v tomto smyslu je třeba považovat za poslední možnost právě institucionální péči o dítě.¹³ Péče poskytovaná v takových zařízeních je neporovnatelná s péčí o dítě v klasické rodině, jež by měla být v každém případě upřednostněna. Rodina plní vůči svým členům i celé společnosti řadu jen stěží zastupitelných funkcí, zejména v oblasti reprodukční, materiální, výchovné, ochranné, emocionální,

¹⁰ „Osvojení podle této Úmluvy se může uskutečnit, pouze pokud příslušné orgány státu původu rozhodly, po náležitém přezkoumání možností umístění dítěte ve státě původu, že mezistátní osvojení je v nejlepším zájmu dítěte.“

¹¹ „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi původu.“ V této souvislosti je nutné poznamenat, že český překlad čl. 21 písm. b) ÚPD je poměrně nepřesný, vzhledem k tomu, že jeho původní znění v anglickém jazyce říká, že „... osvojení v cizí zemi je možné považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud nemůže být dítě umístěno v pěstounské péči nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi původu ...“. Úmluva o právech dítěte tedy vůbec nezmiňuje „zařízení péče o děti“ jak je to uvedeno v českém překladu tohoto článku, právě naopak, umístění dítěte do pěstounské rodiny nebo adoptivní rodiny pokládá na první místo před „péčí jiným vhodným způsobem“, kam lze zařadit právě zmiňovanou výchovu v zařízení péče o děti.

¹² Čl. 20 odst. 3 ÚPD

¹³ *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No 1)* [online]. hcch.net [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>>.

socializační, kulturní a hodnotové,¹⁴ proto se jako základní jednotka společnosti považuje za nenahraditelné prostředí pro výchovu a příznivý vývoj dítěte. Náhradu přirozené rodiny se všemi jejími aspekty může nejlépe poskytnout institut úplného osvojení, u něhož dochází k tzv. fikci biologického rodičovství a přijetí osvojeného dítěte ze strany osvojitele za vlastní,¹⁵ přičemž příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající zanikají,¹⁶ čímž je zajištěna dlouhodobě větší jistota vztahů.

¹⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina*, 2006, roč. 8, č. 4, s. 9.

¹⁵ § 794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶ § 833 odst. 1 OZ

2 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

2.1 Postavení a působnost Úřadu v oblasti mezinárodního osvojení dětí

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí byl zřízen ustanovením § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů jako správní úřad s celostátní působností se sídlem v Brně, podřízený Ministerstvu práce a sociálních věcí.

Úřad hraje jedinečnou roli při procesu zprostředkování mezinárodního osvojení dětí, protože je jako ústřední orgán ve smyslu čl. 6 odst. 1 Haagské úmluvy, jediným oprávněným subjektem k jeho zprostředkování.¹⁷ Mezinárodní osvojení je zprostředkováváno ve dvou směrech – z ciziny a do ciziny, to znamená, že Česká republika má status jak státu původu dítěte, tak i přijímajícího státu.¹⁸ Co se týče četnosti zprostředkování mezinárodního osvojení v rámci ČR, převažuje osvojování dětí z České republiky do ciziny. Jak uvádí samotný Úřad, důvodem, proč druhá část agendy Úřadu (osvojování z ciziny) zůstává prozatím v pozadí, je zejména složitost navazování spolupráce, malá ochota ostatních států a také finanční náročnost procesu, která mnohdy potencionální žadatele odrazuje.¹⁹ Konkrétní statistiky týkající se počtu dětí svěřených do preadopční péče podle pohlaví, věku, přijímajících států a krajů, uvádím v Příloze 2 k této diplomové práci.²⁰

Úřad je v zásadě zodpovědný za celý proces mezinárodního osvojení,²¹ čemuž odpovídá řada povinností a úkolů, které musí plnit přímo nebo prostřednictvím státních orgánů či jiných státem pověřených organizací. V souvislosti s právem dítěte znát svůj původ bych zdůraznila zejména povinnost shromažďovat, uchovávat a vyměňovat si navzájem s dalšími ústředními orgány informace o situaci dítěte, pokud je to nezbytné k uskutečnění osvojení.²² Takovými informacemi může být například skutečnost, že se dítě před uskutečněním osvojení nachází v péči ústavního zařízení. Tato informace se následně stane součástí spisové dokumentace dítěte, ke které může dítě později, na základě své iniciativy při hledání informací o své minulosti, získat přístup. Ústřední orgány mají dále za úkol připravit zprávu, která bude obsahovat informace o totožnosti dítěte, jeho osvojitelnosti, poměrech, z nichž pochází, o sociálním prostředí, rodinných poměrech, zdravotním stavu a rodině dítěte, kterou následně

¹⁷ § 20 odst. 2 písm. b) ZSPOD

¹⁸ Ne všechny smluvní státy Haagské úmluvy jsou státy původu a zároveň i přijímajícími státy. Jako příklad lze uvést Slovenskou republiku, která je v současné době pouze státem původu, což znamená, že provádí pouze zprostředkování osvojení dětí ze Slovenska do zahraničí.

¹⁹ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Mezinárodní osvojení* [online]. umpod.cz [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/osvojeni/>>.

²⁰ Statistika týkající se počtu dětí svěřených do preadopční péče mi byly poskytnuty Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

²¹ NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004, s. 37.

²² Čl. 9 písm. a) Haagské úmluvy

zašlou ústřednímu orgánu přijímajícího státu.²³ S tím souvisí i povinnost zabezpečit ochranu informací, jež mají o původu dítěte, zejména informace o totožnosti jeho rodičů a údaje o zdravotním stavu.²⁴ Informace, popisující život dítěte před jeho osvojením, se následně uchovávají za účelem následného zpřístupnění jejich obsahu osvojenému dítěti v rámci realizace jeho práva znát svůj původ. S tím se pojí i povinnost Úřadu zajistit dítěti nebo jeho zástupci přístup k těmto informacím pod vhodným vedením a v rozsahu povoleném zákony tohoto státu.²⁵ Úloha Úřadu jako ústředního orgánu při zprostředkování mezinárodního osvojení tedy nespočívá jen v samotném zprostředkování mezinárodního osvojení, během kterého průběžně uchovává informace týkající se původu dítěte, ale sehrává rovněž důležitou roli i v pomoci při následném pátrání po biologických kořenech již osvojeného dítěte, a tedy v realizaci jeho práva znát svůj původ.

2.2 Zprostředkování mezinárodního osvojení ve vztahu k členským státům Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Při zprostředkování mezinárodního osvojení spolupracuje Úřad pouze s ústředními orgány a pověřenými organizacemi států, které jsou smluvními stranami Haagské úmluvy. Taková spolupráce má za cíl procesu zprostředkování mezinárodního osvojení poskytnout záruky, že vše proběhne v souladu s nejlepším zájmem dítěte a předejde se rizikům, kterým mohou být osvojované děti vystaveny (únosy, prodeje a obchodování s dětmi). Mezinárodní osvojení realizované v souladu s Haagskou úmluvou by dítěti i žadatelům mělo poskytnout právní jistotu, že při splnění všech podmínek upravených mezinárodní smlouvou bude osvojení ku prospěchu dítěte a rozhodnutí bude uznáno i v ostatních smluvních státech.²⁶ Pro realizaci práva osvojeného dítěte znát svůj původ je důležité zejména to, že Haagská úmluva toto právo výslovně garantuje a smluvní státy jsou povinny jej respektovat a zajistit.

Osvojení ze země, která není smluvní stranou Haagské úmluvy, sice nelegální není, ale nese s sebou určitá rizika, se kterými osvojitelé musí počítat. Pokud si například žadatelé z České republiky osvojí dítě z nečlenského státu, musí být následně rozhodnutí o osvojení uznáno českým soudem, aby bylo právně účinné v České republice. Uznání osvojení totiž nenastane automaticky jako při osvojení dle Haagské úmluvy a nelze ho předem zaručit. V těchto případech mezinárodního osvojení není rovněž možné zaručit jakoukoli pomoc České republiky při přemístění dítěte ze země původu do ČR, tak jak je to zaručeno při osvojení dle

²³ Čl. 16 Haagské úmluvy

²⁴ Čl. 30 odst. 1 Haagské úmluvy

²⁵ Čl. 30 odst. 2 Haagské úmluvy

²⁶ NOVOTNÁ, PRŮŠOVÁ: *K vybraným otázkám...*, s. 125.

Haagské úmluvy.²⁷ Pokud jde o právo znát svůj původ, osvojené dítě nemá žádnou garanci toho, že stát jeho původu uchovával informace o jeho minulosti či pokrevních rodičích a stejně tak nemá žádnou záruku toho, že se mu podaří získat přístup k těmto informacím. V praxi se vyskytly i případy, kdy se po osvojení dítěte ze země, která není smluvním státem Haagské úmluvy, zjistilo, že dokumentace dítěte nebyla v souladu s realitou, např. byla uvedena nepravdivá rodinná anamnéza dítěte.²⁸ V takových situacích hrozí, že osvojené dítě nebude mít možnost dopátrat se pravdivých informací o svém původu. Navíc, pokud se dítě v souvislosti s jeho předstíraným osvojením stane obětí obchodu s dětmi, naděje, že se vůbec někdy dopátrá svých biologických kořenů, je mizivá.

2.3 Pátrání po biologických kořenech v rámci Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Vzhledem k tomu, že Úřad je jedinou institucí v ČR, která zprostředkovává mezinárodní osvojení a soustředí se v jeho sídle veškerá spisová dokumentace, jakož i další informace získané v průběhu procesu zprostředkování osvojení, jsou všechny žádosti o poskytnutí informací o biologickém původu osvojeného dítěte adresovány právě jemu. Žadatelé se na Úřad obrací buď prostřednictvím ústředních orgánů přijímajícího státu, nebo jej přímo kontaktují. Úřad v posledních letech zaznamenal nárůst žádostí o zprostředkování informací o původu dětí osvojených do zahraničí. Tuto skutečnost připisuje několika faktorům. Prvním z nich je obeznámení osvojitelů o důležitosti historie dítěte již v době příprav k osvojení, a to umožňuje osvojitelům otevřeně mluvit s dítětem o jeho původu. Dalším faktorem je kvalitní postadopční servis v přijímajících státech, kde různé agentury poskytují adoptivním rodinám poradenství, které jim pomáhá připravit dítě na sdělení pravdy o jeho původu, a tak se lépe vypořádat s nastalou situací. Jako poslední důvod Úřad uvádí skutečnost, že děti, které byly osvojeny na počátku zprostředkovávání mezinárodního osvojení Úřadem, se teď nacházejí v období dospívání či dospělém věku, a tudíž pro ně může být toto téma aktuálnější.²⁹ Pro lepší přehled činností, které Úřad v rámci pomoci dítěti při hledání informací o jeho původu vykonává, byla

²⁷ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Mezinárodní osvojení z ciziny* [online]. umpod.cz [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/osvojeni/mezinarodni-osvojeni-z-ciziny/>>.

²⁸ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Mezinárodní osvojení v praxi České republiky (2.): osvojení ze zahraničí do České republiky. *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 4, s. 17.

²⁹ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Biologické kořeny dětí osvojených do zahraničí: Koncepce Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí* [online]. umpod.cz [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na: <https://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Koncepce_biolog_korenu_deti_osvojenych_do_zahr._-scan.pdf>.

Úřadem vytvořena tzv. Koncepce biologických kořenů dětí osvojených do zahraničí, ze které budu v rámci této podkapitoly vycházet.

Sdělování informací dítěti a jeho osvojitelské rodině pro zprostředkování co největšího počtu informací bylo rozděleno do dvou fází, kdy má v první etapě Úřad zajistit vysokou míru informovanosti osvojitelské rodině ještě před nastoupením fáze interakce mezi dítětem a potencionálními osvojiteli, a ve druhé neméně podstatné etapě má nabídnout komplexní podporu pro případné další pátrání po informacích o původu v následných letech během dospívání a dospělosti dítěte.

Budoucí osvojitelé jsou obeznámeni se zdravotní anamnézou a prognózou vývoje dítěte, dále s rodinnou a sociální anamnézou, aktuálním zdravotním a psychickým stavem dítěte, a nakonec s vývojovými a osobnostními potřebami dítěte. Zároveň je jim zprostředkován kontakt na sociální pracovníci dítěte, které je známa sociální anamnéza dítěte, dále na pěstounskou rodinu na přechodnou dobu nebo ústavní zařízení, kde bylo dítě umístěno, a na instituce, u kterých je možné po osvojení dítěte nahlédnout do spisu (orgán sociálně-právní ochrany dětí, soud, matrika). Budoucí osvojitelé jsou rovněž seznámeni s možnými formami zpracování životního příběhu dítěte (deník, fotoalbum, tvorba knihy života apod.), které mají výrazně napomocet k lehčímu a úspěšnému vyrovnání se dítěte se skutečností, že bylo osvojeno.

V případě, že se po zprostředkování osvojení osvojitelská rodina obrátí na Úřad s žádostí o informace, je jim v první řadě doporučeno obrátit se na ústřední orgán nebo pověřenou organizaci v přijímajícím státě, která je může odkázat na organizaci specializující se na identitu osvojovaného dítěte v jejich zemi. Úřad je následně v této situaci nápomocen několika způsoby. Stejně je zejména v rámci možností zjištění a předání informací o aktuální situaci biologické rodiny, pokud dá biologická rodina svolení s poskytnutím těchto informací osvojitelské rodině. Těmito informacemi jsou např. počet sourozenců dítěte a jejich věk, informace o biologických rodičích, fotografie členů biologické rodiny apod. Jednou z možností, jak tyto informace poskytnout je zaslání informativního listu dítěti, ve kterém jsou, způsobem odpovídajícím věku dítěte, tyto informace sděleny. Pro vytvoření představy přikládám vzor takového listu jako Přílohu 1 k této práci.³⁰

Úřad dále nabízí dohledání informací z jím vedeného spisu s následným předáním osvojitelské rodině, odbornou konzultaci, vedenou zkušenými psychology, dále zpřístupnění kompletní spisové dokumentace, která byla vedena Úřadem, zprostředkování kontaktu s ústavním zařízením nebo pěstounem, kde dítě žilo v minulosti, jakož i zprostředkování

³⁰ Vzor informativního listu mi byl poskytnut Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

kontaktem na instituce, které v minulosti vedly spis dítěte. Nakonec v rámci svých služeb Úřad pro osvojitelskou rodinu nabízí vysvětlení způsobu vyhledávání a kontaktování osob prostřednictvím Ministerstva vnitra a vysvětlení možnosti nahlédnutí do matriční knihy a sbírky listin. Pro lepší pochopení původu dítěte je Úřadem poskytována pomoc v podobě přiblížení české, případně romské kultury (návštěvou Romského muzea, přiblížením české literatury, filmů apod.).

Určitým specifikem je situace, kdy pátrání po svém původu iniciuje samo nezletilé dítě. V takovém případě s tímto dítětem komunikuje po celou dobu jeden konkrétní psycholog Úřadu. Pokud dítě podniká pátrání z vlastní iniciativy, je nutné se ho vždy zeptat, jestli je možné kontaktovat jeho osvojitele, anebo si tuto skutečnost přeje zachovat před osvojitelem utajenou. V případě, že Úřad kontaktovalo nezletilé dítě, je nutné od něj zjistit jeho potřeby a očekávání, jakož i ověřit jeho totožnost. Důležitou součástí je informování dítěte, že poté co nabyde svéprávnosti, může přímo nahlížet do spisové dokumentace Úřadu, OSPOD či soudu, který rozhodoval ve věci jeho osvojení. Všechny informace musí být dítěti poskytovány formou odpovídající jeho věku a zralosti (grafiky, obrázky, příběh apod.).

Úřad jako zprostředkovatel osvojení dítěte do ciziny má kompetenci a možnost poskytnout žadatelům požadované informace, v jeho silách však není zprostředkování osobního setkání dítěte s jeho biologickými rodiči či rodinou vzhledem k tomu, že se jedná o velmi citlivý a na přípravu náročný proces a Úřad nemá na zprostředkování osobního setkání dostatek prostoru a personálu. Zároveň Úřad není ani oprávněn přímo předat adresu biologických rodičů osvojenému dítěti či osvojitelské rodině.

3 Právo dítěte znát svůj původ

Pojem „původ“ může být chápán v několika rovinách. Častokrát je toto slovo zmiňováno v souvislosti s určitým etnikem, jako etnický původ, nebo podle příslušnosti k určitému rodu šlechtický či královský původ.³¹ Neméně zmiňovaným je i původ člověka jako takového a s tím spojené různé evoluční teorie. Pro tuto diplomovou práci však bude stěžejním pojmem tzv. biologický původ, který se používá při určování přímého předka, ze kterého osoba pochází.³² Právo znát svůj původ je však potřeba vnímat i v širších souvislostech, kdy se pod tímto slovním spojením myslí nejenom právo člověka dozvědět se, kdo jsou jeho pokrevní rodiče, ale také právo na informace o dalších pokrevních příbuzných v rámci rodiny v nejširším slova smyslu, právo na jméno a příjmení, právo na státní příslušnost,³³ právo znát okolnosti svého narození, dále prostředí, ve kterém jako malé dítě vyrůstal, a v případě mezinárodního osvojení i právo na informace tykající se státu, ze kterého osvojenec pochází a kultury či tradic svého národa. Účelem přiznání práva znát svůj původ je tak ochrana zájmů každého jednotlivce a nárok na poznání pravdy ohledně skutečnosti odkud pochází.

Právo znát svůj původ můžeme zároveň chápat i jako součást a jednu z dimenzí práva na vytvoření a zachování identity.³⁴ Ačkoliv pojem „identita“ dosud nebyl nikde právně zakotven, z hlediska určité teoretické koncepce můžeme identitu chápat jako hluboký pocit vlastní totožnosti, vycházející z prožívání vlastního života jako kontinua (definice intrapersonální), dále jako ztotožnění jedince s jeho životními rolami, jako např. role matky (definice interpersonální), a nakonec jako prožívání příslušnosti k malým nebo velkým sociálním skupinám (definice sociálně psychologická), přičemž žádoucí identita by měla zahrnovat všechny tři zmíněné aspekty. Identita každého člověka se vytváří postupně, počátky jejího tvoření lze sledovat již kolem třetího roku života dítěte a jednou z významných součástí tohoto procesu je uvažování o vlastním původu a hledání svých kořenů.³⁵ Odepření přístupu k těmto informacím tak může vést k ovlivnění schopnosti dítěte vybudovat si svou plnohodnotnou identitu neboli totožnost.³⁶

³¹ WESTPHALOVÁ, Lenka. Právo dítěte znát svůj původ. *Rodinné listy*, 2016, roč. 5, č. 10, s. 18.

³² Tamtéž.

³³ ŠMÍD, Ondřej. *Právo dítěte znát svůj původ ve světle mezinárodních úmluv a nálezu ÚS Pl. 15/09*. In KOTÁSEK, Josef (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011: Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinné práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 160.

³⁴ BESSON, Samantha. Enforcing the Child's Right to Know Her Origins: Contrasting Approaches Under the Convention on the Rights of the Child and the European Convention on Human Rights. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, roč. 21, č. 2, s. 140 – 141.

³⁵ KOLUCHOVÁ, Jarmila. Problémy s utvářením identity v náhradních rodinách. *Správní právo*, 2003, roč. 36, č. 5 – 6, s. 303.

³⁶ MCCOMBS, Theodore, SHULL GONZÁLEZ, Jackie. *Right to identity* [online]. scm.oas.org, listopad 2007 [cit. 20. ledna 2020]. Dostupné na <<http://scm.oas.org/pdfs/2007/CP19277.PDF>>.

3.1 Právo dítěte znát svůj původ versus anonymita osvojení

V současné době se mnoho lidí pokouší dopátrat svého původu a svých biologických kořenů. Více než historie národa či celého lidstva nás však zajímá ta naše, tedy odkud pocházíme a kdo jsou naši předkové, od nichž jsme získali určitou genetickou výbavu a charakterové rysy. Znalost historie rodiny každého z nás pomáhá formovat naši osobnost a umožňuje nám pochopit, kým vlastně jsme a proč jsou některé věci takové, jaké jsou. Na současný trend zjišťování pravdy o svém původu reagují i mnohé komerční společnosti, které se staví do role jakýchsi detektivů a nabízejí zjištění informací o našich předcích současně s vytvořením působivého rodokmenu. Existují však případy, kdy se zjišťování informací o svém původu předpokládá více než u jiných a do této kategorie patří i vnitrostátní či mezinárodní osvojení.

V oblasti osvojení lze spatřit významný posun v nahlížení na právo dítěte znát svůj původ a současným trendem je podpora dětí při hledání svých biologických kořenů. Ještě před pár lety se však k právu dítěte znát svůj původ přistupovalo spíše odmítavě, a to zejména ze strany adoptivních rodičů, kteří se snažili co nejdéle skrývat skutečnost, že je jejich dítě osvojené, a uchránit si tak nově nabytý rodičovský status. Požadavek anonymity osvojení a další obranná opatření ze strany osvojitelů byly vedeny i obavou z nevhodného pozdního zájmu vlastních rodičů o dítě,³⁷ který by mohl narušit jejich vybudovaný vztah s dítětem.

Ačkoliv se dítě prostřednictvím osvojení stalo po právní stránce dítětem adoptivních rodičů, nesmíme zapomínat na to, že stopa, kterou na něm zanechali jeho biologičtí rodiče nezmizela, a dítě geneticky zůstává i nadále jejich potomkem.³⁸ Genetický kód určuje mnohem víc než to, jak dítě vypadá zvenčí (barva vlasů, očí, výška postavy), genetika rovněž ovlivňuje temperament, inteligenci i umělecké nadání dítěte.³⁹ Skutečnost, že si osvojené dítě nese určité geny od svých biologických rodičů, může mít velký význam pro jeho další život, např. pokud zdědilo nějaké nemoci nebo predispozice k nim. Navíc pokud dítě po jistou dobu se svým biologickým rodičem žilo, může si z tohoto soužití odnášet psychická trauma, např. pokud tento rodič žil nevhodným způsobem života. Nezabývat se minulostí osvojeného dítěte tedy rozhodně není možné a ani rozumné. Máme-li si položit první důležitou otázku na téma právo dítěte znát svůj původ v kontextu mezinárodního osvojení, zněla by takto: „*Má osvojené dítě právo znát svůj původ?*“

³⁷ VODÁK, Pavel a kol. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, s. 199.

³⁸ ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012, s. 124.

³⁹ PETROVÁ, Eva. Co mohou prožívat děti svěřené do náhradní rodinné péče. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 1, s. 21.

„Dítě, které bylo osvojeno, si na první léta svého života strávená v jiné rodině či určitém zařízení nepamatuje, a proto zde není hrozba prozrazení faktu osvojení. Pokud tedy dítě neví nic o svém původu, nebude se tím nijak zabývat a jeho vztah k adoptivním rodičům nebude nijak narušen. Osvojitelé se tak lépe mohou vžít do role rodičů, a to má pozitivní vliv i na normální vývoj rodinných vztahů.“⁴⁰ Tento argument by mohl svědčit pro utajení skutečnosti osvojení před dítětem. Když se však na něj podíváme kriticky, zjistíme, že má několik nedostatků. Lze sice připustit, že děti osvojené v útlém věku si ve většině případů opravdu nevzpomínají na předchozí výchovné prostředí, nelze však souhlasit s tím, že vztah adoptivních rodičů s dítětem nebude nijak narušen. Je totiž jen málo případů, kdy k prozrazení skutečnosti osvojení nikdy nedošlo a dítě žilo trvale v domnění, že do adoptivní rodiny patří od narození. Pokud nastane situace, kdy si již dítě vybudovalo plnohodnotný vztah s adoptivními rodiči, a náhle nevhodným způsobem zjistí, že není jejich vlastní, může mít toto zjištění vážný negativní vliv nejen na jejich vztah, ale také na psychiku dítěte. Navíc, pokud se rodiče rozhodnou dítěti skutečnost osvojení zatajit, může to mít dopad i v běžném životě dítěte, např. pokud jde o jeho působení ve škole. Jako typický příklad lze uvést dítě, které bylo osvojené z ústavního zařízení a nese si s sebou do nové rodiny problémové chování, které se může projevit i během jeho školní docházky. To, že se rodiče snaží osvojení, a tedy i minulost dítěte, utajit i před jeho okolím, může vést k nepochopení a nesprávnému výchovnému působení ze strany učitelů.⁴¹ Rovněž nelze souhlasit s tvrzením, že se při utajení osvojení rodiče lépe vžijí do svých rolí rodičů. Právě naopak, rodiče, kteří se snaží všemožnými způsoby osvojení před dítětem a okolím utajit, se častokrát cítí pod nátlakem a mají obavy z jeho prozrazení.

Zásadním argumentem pro podporu práva dítěte znát svůj původ je důležitost znalosti rodinné anamnézy, která může v budoucnu osvojenému dítěti zachránit život. Nelze ani úplně vyloučit možnost, že by mohlo dojít k manželskému sňatku mezi osvojencem a jeho blízkými příbuznými, ačkoliv by se to na první pohled mohlo zdát jako nepravděpodobné. Důležitost sdělení pravdy dítěti o jeho osvojení souvisí i s možností zrušení osvojení ze strany osvojence. V českém právním řádu je například tato možnost limitována časově, kdy osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení s výjimkou, kdy by bylo osvojení v rozporu se zákonem.⁴² Pokud tedy dítě nebude co nejdříve informováno o skutečnosti osvojení, ztratí možnost využít své právo a z důležitých důvodů požádat o zrušení osvojení, a to může mít za následek neodvratitelnou újmu. Nakonec, osvojené dítě, jehož možnost dozvědět se pravdu o

⁴⁰ VODÁK: *Problémy osvojení dětí*, s. 215 – 216.

⁴¹ Tamtéž, s. 216–217.

⁴² § 840 odst. 2 OZ

svém původu závisí na vůli úřadů nebo jeho osvojitelů, je tímto ve srovnání s dětmi, jejichž biologičtí a sociální rodiče jsou stejnými osobami, diskriminováno.⁴³

Na základě výše uvedených skutečností lze tedy jednoznačně zkonstatovat, že každé osvojené dítě má právo znát svůj původ a žádný z adoptivních rodičů by neměl dítěti toto právo upírat na úkor zajištění vlastní bezpečnosti před odhalením. Právo dítěte znát svůj původ nelze dítěti upírat ani z důvodu, že je ve věku, kdy ještě neumí posoudit, jestli vůbec má zájem tyto informace získat. Čím více totiž vlastní „já“ dítěte dosavadním vývojem vyspělo, vyhranilo se a utvrdilo, tím obtížněji se bude měnit a přizpůsobovat tak závažné skutečnosti, jakou je změna v nazírání na vlastní původ, vlastní rodiče a obecně na celý dosavadní život.⁴⁴ Z mnohých psychologických studií vyplývá, že čím dříve se dítě dozví pravdu o svém původu, tím lépe tento fakt přijme a naopak, čím později zjistí, že je osvojené, tím hůř se s tím bude vyrovnávat, dokonce se může stát, že vztah mezi ním a adoptivními rodiči zůstane neodvratitelně narušen. Reakce dítěte je potom o to horší, když se o této skutečnosti nedozví od osvojitelů, ale nevhodným způsobem prostřednictvím někoho ze svého okolí.

Obeznamení dítěte se skutečností, že bylo osvojeno neznamena, že má povinnost vyhledat své biologické příbuzné, nebo je dokonce kontaktovat. Jsou děti, kterým stačí pouze základní informace o původní rodině, a neprojevují zájem je kontaktovat nebo se s nimi osobně setkat. Tím, že se dítě dozví pravdu o skutečnosti osvojení však získá možnost přístupu k dalším informacím týkajícím se jeho kořenů, které jsou významné zejména pro budování jeho identity a také ze zdravotní stránky, proto tak závažná skutečnost, jakou je osvojení, nesmí být před dítětem za žádnou cenu utajována.

3.2 Rozsah práva znát svůj původ

3.2.1 Osobní rozsah práva znát svůj původ

Osobní rozsah určitého práva nám vymezuje nositele tohoto práva, tzv. osoby oprávněné. Pokud bychom se podívali na znění jednotlivých ustanovení mezinárodních dokumentů, které toto právo, ať už výhradně, nebo jako součást práva na soukromí, garantují, zjistili bychom, že u některých z nich jsou oprávněnými osobami všichni nezávisle na věku, u jiných je toto právo naopak zaručeno jedině dětem. Do první skupiny patří např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (čl. 17) nebo Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 8). Druhou skupinu reprezentuje např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (čl. 24) a zejména Úmluva o právech dítěte (čl. 7 a čl. 8), které směřují

⁴³ BESSON: *Enforcing the Child's Right to Know Her Origins...*, s. 140.

⁴⁴ MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, s. 107.

výslovně k ochraně práv a zájmů dětí.⁴⁵ V této souvislosti je nutné zmínit také fakt, že zájem o hledání svých kořenů s přibývajícím věkem neklesá, ba naopak stále roste. Čím je totiž dítě starší, tím více si uvědomuje realitu a skutečnost, že jeho biologická rodina se liší od té, co jej vychovávala a starala se o něj. To samé platí i o dospělých osobách, jejichž zájem o poznání svých kořenů je rovněž vysoký. Většinu lidí zajímají skutečnosti odkud pochází a další okolnosti svého původu bez ohledu na to, kolik je jim let. Jak již bylo několikrát zmíněno, pátráním po informacích o svém původu si určitým způsobem vytváříme naši identitu, a proto nelze rozlišovat mezi právem dítěte a právem dospělého na znalost svého původu. Určitým specifikem u dětí jako nositelů tohoto práva znát svůj původ však může být např. způsob, jakým jim budou informace o jejich původu podávány, jelikož je potřeba přihlídnout k jejich nevyzrálости a emoční nestabilitě v porovnání s dospělými jedinci. Některé státy dále vážou možnost získání informací o původu dítěte k dosažení určitého věku nebo rovnou zletilosti, jiné státy naopak dětem umožňují okamžitý přístup k těmto údajům.⁴⁶ Co je v tomto případě s ohledem na nejlepší zájem dítěte lepším řešením, musí každý stát posoudit zvlášť, všechny přístupy mají totiž své výhody i nevýhody a jen těžko by se zde hledal kompromis, který by byl uznán a respektován všemi státy. Přístup států k této problematice totiž závisí na mnoha faktorech, jakými jsou např. hodnoty vyznávané v tomto státě, historie, tradice, obecně zažitá postupy jednotlivých institutů apod.

V souvislosti s garantováním určitého práva existuje současně i odpovídající povinnost jednotlivců či státu v podobě pozitivních a negativních závazků (tzv. povinné subjekty). Pokud jde o jednotlivce, příkladem by mohla být povinnost osvojitelů sdělit dítěti pravdu o jeho původu do určitého momentu. Konkrétní závazky jednotlivců však předtím musí výslovně stanovit stát jako hlavní garant práva dítěte znát svůj původ a hlavní nositel odpovídající povinnosti, a ten by měl efektivním způsobem zabezpečit i jeho naplňování.

Negativním závazkem státu je nezasahovat do práva dítěte znát svůj původ. Nedovoleným zásahem do práva na znalost svého původu by mohlo být například neoprávněné odepření přístupu k informacím o totožnosti rodičů dítěte či okolností jeho narození ze strany příslušného orgánu.⁴⁷ Mezi pozitivní závazky státu v kontextu práva na znalost svého původu patří zejména povinnost státu zaregistrovat dítě při narození a dále shromáždit a uchovat všechny informace týkající se totožnosti dítěte, které mu následně musí být zpřístupněny v souladu se zákony příslušného státu. K těmto informacím patří také údaje o totožnosti

⁴⁵ BESSON: Enforcing the Child's Right to Know Her Origins..., s. 144.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

biologických rodičů dítěte.⁴⁸ Z praktického hlediska se u mezinárodního osvojení dětí doporučuje státům zavést uchovávání těchto záznamů jako povinnost právě pro ústřední orgán, který vypracovává zprávu obsahující informace o dítěti pro přijímající stát a případně i právně zakotvit délku, po kterou budou tyto záznamy uchovávány.⁴⁹ V ČR je běžnou praxí, že informace, které jsou součástí zprávy o dítěti vypracované Úřadem jako ústředním orgánem, se stávají součástí spisové dokumentace a jsou následně uchovány v sídle Úřadu, přičemž dítě nebo jeho zástupce k nim později můžou získat přístup.

Pokud jde o další pozitivní závazky státu v této oblasti, stát by měl přijmout takovou vnitrostátní právní úpravu, která by zabránila porušování práva na znalost svého původu rovněž ze strany jednotlivců, a naopak vedla k jeho naplnění, např. již zmíněném zakotvení povinnosti osvojitelů sdělit osvojenému dítěti pravdu o jeho původu.

3.2.2 Materiální rozsah práva znát svůj původ

V souvislosti s materiálním rozsahem práva na znalost svého původu se nabízí otázka, jestli pojem „právo dítěte znát svůj původ“ odkazuje jenom k získání informace o totožnosti biologických rodičů dítěte, nebo také na právo je osobně poznat. Z obsahu čl. 7 ÚPD, dle kterého má dítě, pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči lze nejspíš vyvodit závěr, že bychom se měli přiklonit ke druhé možnosti, a tedy k širšímu pojmání rozsahu tohoto práva. V kontextu mezinárodního osvojení či obecně osvojení je však podle mého názoru v rámci práva dítěte znát svůj původ garantováno pouze právo dítěte vědět, kdo jsou jeho pokrevní rodiče, a nikoliv i právo osobně je znát či dokonce právo na jejich péči. Pokud bychom toto ustanovení vykládali v širším smyslu, znamenalo by to ukládání mnohem vyšších nároků na pokrevní rodiče dítěte, než když musí být vystaveni pouze situaci, že dítě zjistí jejich totožnost, a to následně může vést k jejich kontaktování ze strany dítěte. Takovou interpretací by se totiž musela vymezit i odpovídající povinnost těchto rodičů, která by ovšem znamenala obrovský zásah do práva na jejich soukromí. Navíc pokud pokrevní rodiče dítěte neměli zájem se o něj starat a udělili souhlas k jeho osvojení, lze předpokládat, že by později ani nechtěli, aby je dítě kontaktovalo, natož se s ním osobně setkali. Z tohoto důvodu si myslím, že takovýto výklad práva dítěte znát svůj původ by ve společnosti neobstál. Osvojenému dítěti by měla být dána možnost získat informace o totožnosti jeho biologických rodičů, případně i další informace týkající se jejich osoby či života, a zároveň by mělo být ponecháno na svobodné

⁴⁸ BESSON: Enforcing the Child's Right to Know Her Origins..., s. 144.

⁴⁹ *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No 1)* [online]. hcch.net [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>>.

volbě biologických rodičů, jestli budou mít zájem se s dítětem i osobně potkat, pokud je samo kontaktuje.

3.3 Právo dítěte znát svůj původ v kontextu mezinárodního osvojení

V souvislosti s mezinárodním osvojením lze spatřovat určitá specifika v právu dítěte znát svůj původ. Nejdůležitějším poznatkem je skutečnost, že každý stát zaručuje toto právo dítěte v jiném rozsahu a za jiných podmínek. Zatímco v některém státě má dítě možnost získat přístup k informacím o svém původu i v nižším věku, další státy vážou tuto možnost až na moment nabytí zletilosti. Dalším specifikem je, že dítě se častokrát může svým vzhledem výrazně odlišovat od svých osvojitelů a ostatní populace ve státě, do kterého bylo osvojeno (např. dítě osvojené z ČR na Filipíny). V takovém případě již v útlém věku pozná, že je něco jinak, a začne se ptát po informacích o svém původu. Možnost utajení skutečnosti osvojení před dítětem je v těchto situacích a se zvyšujícím se věkem dítěte v podstatě nulová. Významným specifikem při uplatňování práva dítěte znát svůj původ v oblasti mezinárodního osvojení je také skutečnost, že v souvislosti s tím, že dítě bylo osvojeno z jednoho státu do jiného, jsou informace o jeho původu dítěte daleko rozsáhlejší, než kdyby bylo osvojeno v rámci jednoho státu a týkají se také informací o zemi, ze které dítě pochází a poznatků o její kultuře, jazyku či tradicích. Zejména osvojitelé by měli brát ohled na skutečnost, že se dítě narodilo, a případně i po určitou dobu vyrůstalo, v jiném státě, a proto by měli dítě vést a podporovat k nalezení svých kořenů a poznání kultury, zvyklostí či jazyka svého národa.

Příznačným pro pátrání dítěte po svých biologických kořenech osvojeného do ciziny je rovněž mnohem větší úsilí, které musí dítě vynaložit, než kdyby bylo osvojeno v rámci jednoho státu. To obnáší zejména kontaktování ústředního orgánu státu, do kterého bylo osvojeno, případně ústředního orgánu státu původu dítěte. Dítě je častokrát odkázáno právě na pomoc ústředního orgánů státu, ze kterého bylo osvojeno, protože neví, jakým způsobem se může dopátrat svých kořenů a případně jaká práva mu v této souvislosti plynou z místního právního řádu. Pokud chce osvojené dítě získat informace o svém původu, musí mnohdy podniknout opakované cesty do země odkud pochází, nemluvě o jazykové bariéře, která může nastat při kontaktu osvojeného dítěte s příslušnými orgány či v případě setkání s biologickou rodinou. V této souvislosti je smluvním státem Haagské úmluvy doporučováno, aby jejich postadopční služby zahrnovaly rovněž opatření na pomoc osvojeným dětem zachovat jejich kulturní vazby ke státu původu a pomohly také osvojitelům pochopit důležitost takových vazeb pro budoucí

vývoj a rozvoj dítěte.⁵⁰ Ze zkušeností Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí vyplývá, že ve většině případů přistupují zahraniční osvojitelé k právu osvojeného dítěte znát svůj původ zodpovědně a děti jsou od počátku informovány o tom, že jsou osvojené, osvojitelé s nimi při různých příležitostech navštěvují ČR a je-li v jejich zemi taková možnost, poskytnou dítěti příležitost učit se český jazyk.⁵¹

⁵⁰ *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No 1)* [online]. hcch.net [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>>.

⁵¹ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Mezinárodní osvojení v praxi České republiky (1.). *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 3, s. 22.

4 Právo dítěte znát svůj původ v právní úpravě

Zatímco se po dlouhou dobu právo na znalost svého původu týkalo pouze malého počtu dětí, přinejmenším v západoevropských společnostech, v současné době počet takových dětí dramaticky vzrostl. Novodobý postoj společnosti k zajištění práva dítěte znát svůj původ je mnohem otevřenější a právo dítěte znát svůj původ je nyní všeobecně uznáváno a respektováno.⁵² Naplnění tohoto práva napomáhá i úprava obsažená v mezinárodních dokumentech, ačkoliv v některých z nich není garance práva dítěte znát svůj původ explicitně vyjádřena, můžeme jej však zařadit pod právo dítěte na soukromí, jak bude dále v této kapitole vysvětleno. V souvislosti s existencí těchto mezinárodních smluv, jimiž je ČR vázána, je nutné zmínit čl. 1 odst. 2 zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy ČR, ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje, že Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva a čl. 10 Ústavy ČR,⁵³ jež zakotvuje princip tzv. aplikační přednosti mezinárodních smluv před zákonem,⁵⁴ na jejímž základě se při rozepři mezinárodní smlouvy a vnitrostátního předpisu použije mezinárodní smlouva.⁵⁵

4.1 Mezinárodní dokumenty

4.1.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte⁵⁶ je v případě ochrany práv a zájmů dětí významným dokumentem, neboť obsahuje souhrnný a ucelený katalog práv dětí od jejich narození až do dosažení zletilosti, a z tohoto důvodu je považována za tzv. Magnu Chartu práv dětí.⁵⁷ Zároveň je první úmluvou o lidských právech, která obsahuje ustanovení výslovně zaručující právo znát svůj původ nejen dospělým osobám, ale i dětem.⁵⁸ V souvislosti s právem dítěte znát svůj původ je nejdůležitějším ustanovením čl. 7, ve kterém se píše, že „každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“ Registrace dítěte hned po narození má pro právo dítěte znát svůj původ velký význam. Porušení tohoto závazku ze strany smluvních států by

⁵² BESSON: Enforcing the Child's Right to Know Her Origins..., s. 138.

⁵³ „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

⁵⁴ Tento princip se však uplatní pouze u smluv, které jsou přímo použitelné ve vnitrostátním právním řádu (tzv. self-executing smlouvy).

⁵⁵ Srov. také § 2 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶ Sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 282.

⁵⁸ BESSON: Enforcing the Child's Right to Know Her Origins..., s. 142.

totiž znemožnilo zdokumentovat věk a biologickou rodinu dítěte, a to by znamenalo, že by později nemělo možnost dopátrat se informací o svém původu, jelikož k jejich uchování nedošlo. S tím souvisí i právo dítěte na jméno, které zaručuje, že dítěti je dána určitá identita, místo v jeho rodině a ve společnosti, a spojení s jeho kulturním zázemím.⁵⁹ ÚPD rovněž dítěti výslovně garantuje právo znát své rodiče, které v případě osvojeného dítěte zahrnuje také právo na získání přístupu k informacím o jeho biologických rodičích. Zmíněným právům dítěte zároveň odpovídá i pozitivní povinnost smluvních států úmluvy zabezpečit provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti.

Důležitým ustanovením v kontextu práva dítěte znát svůj původ je i čl. 8 ÚPD, který zavazuje smluvní státy respektovat mimo jiné právo dítěte na zachování jeho totožnosti v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů. Tomuto právu odpovídá zejména pozitivní závazek státu vytvořit a uchovávat záznamy o narození dítěte a další údaje o jeho původu, ke kterým musí toto dítě v rámci svého práva znát svůj původ později získat přístup, protože prostřednictvím získávání informací o svých kořenech si každé dítě vytváří svou totožnost neboli identitu. Právo dítěte znát své rodiče společně s právem dítěte na jméno a totožnost patří k souboru práv, jež jsou chápána jako prostředek k identifikaci člověka a jeho vztahu s dalšími lidmi.⁶⁰

V tomto kontextu připomínám i čl. 29 ÚPD, který podle mého názoru s právem dítěte znát svůj původ úzce souvisí, ačkoliv jej výslovně nezmiňuje. Podle tohoto článku se smluvní státy ÚPD shodují, že výchova dítěte má směřovat mimo jiného k rozvoji jeho osobnosti a k výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu. K tomu, aby mohlo dojít k naplnění tohoto článku, musí dítě poznat, kým ve skutečnosti je, a vědět odkud pochází. Svou osobnost by si mělo formovat nejen v rámci času a místa, kde se právě nachází, ale rovněž na základě poznatků o své minulosti, která by mu neměla být zatajována. Dítě se může cítit ztraceně, pokud má pocit, že neví, kam patří, a právě odhalením jeho minulosti a místa, kde má své kořeny mu můžeme v tomto směru výrazným způsobem pomoci. Pokud také chceme vést dítě k přechovávání úcty ke své kultuře, jazyku či národním hodnotám země svého původu, musí být obeznámeno se skutečností, odkud pochází a kdo jsou jeho

⁵⁹ FORTIN, Jane. *Children's Rights and the Developing Law*. 3. edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 489.

⁶⁰ POLÁKOVÁ, Martina. Právní rámec pro realizaci práva dítěte znát své rodiče. *Právo a rodina*, 2011, roč. 13, č. 5, s. 19.

předkové. Jak jinak by mohlo být např. dítě určitého etnika vychovááno v tomto duchu, kdyby vůbec nevědělo odkud pochází, kdo jsou jeho předci a jaká je historie jeho národa. K naplnění všech těchto požadavků musí tedy být v první řadě zajištěno právo dítěte znát svůj původ.

4.1.2 Evropská úmluva o osvojení a její revidovaná verze

Evropská úmluva o osvojení dětí⁶¹ je výjimkou v současném trendu podporování dítěte v zjišťování pravdy o jeho původu, ačkoliv lze konstatovat, že svým přístupem k právu dítěte znát svůj původ odpovídá většinovému názoru doby jejího vzniku. EÚOD na žádném místě výslovně negarantuje osvojenému dítěti právo znát jeho původ. V kontextu jejího čl. 20 má být smluvními státy přijato opatření umožňující utajení totožnosti osvojitele před rodinou dítěte, stejně jako opatření, aby bylo řízení o osvojení neveřejné. Osvojitel a osvojenec mohou obdržet doklad obsahující výpis z matriky osvědčující datum a místo narození osvojence, avšak bez výslovné zmínky o osvojení nebo o totožnosti dřívějších rodičů osvojence. Z obsahu tohoto článku jasně vyplývá, že má být kladen důraz na zachování anonymity zúčastněných osob a skutečnost, že dítě bylo osvojeno, má zůstat za každou cenu utajena. Můžeme tak vidět, že v době vytváření EÚOD nebylo sdělení pravdy osvojenému dítěti o jeho původu příliš běžné. Paradoxem je, že z důvodové zprávy k této úmluvě vyplývá, že autoři sice považují za správné, aby osvojitelé již v raném věku dítěti sdělili, že je adoptováno, ale jelikož se to nedá nijak vymáhat, autoři se tím v této úmluvě ani nezabývali s odkazem na tvrzení, že určité osvědčené postupy v rámci osvojení není vhodné zařadit do právního nástroje.⁶²

Výrazný posun v této oblasti zaznamenala revidovaná verze EÚOD, kterou však ČR doposud neratifikovala. V první řadě na rozdíl od její předchozí verze zakotvila pouze možnost, a nikoliv povinnost, smluvních států přijmout opatření umožňující utajení totožnosti osvojitele před pokrevní rodinou dítěte a opatření, dle něhož bude požadováno nebo povoleno, aby bylo řízení o osvojení neveřejné. Revidovaná verze EÚOD dále již výslovně uvádí, že osvojené dítě má mít přístup k informacím, které o jeho původu mají příslušné orgány. Zároveň v případě, že smluvní státy ve své právní úpravě umožňují pokrevním rodičům neuvádět svou totožnost, nesmí mít toto právo povahu absolutního veta, tzn. že by nebylo ničím omezené. Pokud by tedy biologičtí rodiče dítěte měli zákonné právo utajit svou totožnost před dítětem, příslušný orgán musí mít po přihlédnutí ke konkrétním okolnostem a právům zúčastněných stran možnost rozhodnout, že právo pokrevních rodičů na utajení své totožnosti nebude za určitých okolností

⁶¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí.

⁶² *Explanatory report on the European Convention on the Adoption of Children* [online]. worldlii.org [cit. 2. února 2020]. Dostupné na <<http://www.worldlii.org/int/other/treaties/COETSER/1967/1.html>>.

respektováno a příslušný orgán identifikující informace zveřejní.⁶³ Je nutné podotknout, že státy mají možnost učinit vůči tomuto ustanovení výhradu.

Změnu postoje k právu dítěte znát svůj původ v upravené verzi EÚOD lze vyvozovat i ze stanovení povinnosti shromažďovat a uchovávat relevantní informace týkající se osvojení po dobu nejméně 50 let od uskutečnění osvojení, a to právě s ohledem na právo osob znát svou totožnost a svůj původ. Autoři revidované verze zamýšleli tímto ustanovením zajistit dostatečnou účinnost tohoto práva vzhledem k tomu, že lidé často začínají hledat tento typ informací až v jejich čtyřiceti letech poté, co měli sami děti nebo poté, co osvojitelé zemřeli.⁶⁴

4.1.3 Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Právo dítěte znát svůj původ je zaručeno rovněž v mezinárodním dokumentu, který přímo upravuje zprostředkování mezinárodního osvojení. V souvislosti s tímto právem mají dle čl. 30 Haagské úmluvy příslušné orgány smluvních států povinnost zajistit ochranu informací, které mají o původu dítěte, a to zejména informací o totožnosti jeho rodičů, stejně jako údaje o zdravotním stavu.⁶⁵ Smyslem tohoto ustanovení je zachování informací o původu osvojeného dítěte, aby v případě, pokud by se později rozhodlo získat informace o svém původu, mohlo toto právo účinně realizovat. Zároveň to má i praktický význam pro jeho další život vzhledem k tomu, že mají být uchovávány i údaje o zdravotním stavu. Článek 30 Haagské úmluvy je potřeba vykládat v souvislosti s jejím čl. 16 odst. 1 písm. a), protože informace, jimž má být poskytnuta ochrana a k nimž má mít dítě nebo jeho zástupce přístup, jsou součástí zprávy o dítěti, jež ústřední orgán státu původu zasílá ústřednímu orgánu přijímajícího státu v průběhu zprostředkování osvojení.⁶⁶ Z toho vyplývá, že právo dítěte znát svůj původ se neváže pouze na dobu po finalizaci osvojení, ale ochrana a respekt k tomuto právu mají být zajištěny již během procesu zprostředkování mezinárodního osvojení prostřednictvím shromažďování a uchovávání informací o původu dítěte. Zjišťování a uchovávání informací o původu dítěte by

⁶³ *Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte* [online]. fra.europa.eu, Agentura Evropské unie pro základní práva a Rada Evropy, 2015 [cit. 3. února 2020]. Dostupné na <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_cs.pdf>.

⁶⁴ *Explanatory Report to the European Convention on the Adoption of Children (Revised)* [online]. rm.coe.int, 27. listopadu 2008 [cit. 3. února 2020]. Dostupné na <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3833>>.

⁶⁵ Obsah čl. 30 Haagské úmluvy se týká smluvních států obecně, tzn. státu původu dítěte, přijímajícího státu a jakéhokoli jiného smluvního státu.

⁶⁶ PARRA-ARANGUREN, Gonzalo. *Explanatory Report on the Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* [online]. Caracas: Hague Conference on Private International Law, 31. prosince 1993 [cit. 14. ledna 2020]. Dostupné na <<https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf>>.

dokonce mělo být zahájeno v momentu, kdy se dítě dostane do situace vyžadující nezbytnou péči a ochranu od státu,⁶⁷ např. když musí být umístěno v institucionální péči.

Součástí čl. 30 Haagské úmluvy je také úprava týkající se přístupu k informacím o původu dítěte. Povinností příslušných orgánů smluvních států tak není jenom uchování zmíněných informací získaných v souvislosti s osvojením, ale rovněž jejich zpřístupnění dítěti nebo jeho zástupci pod vhodným vedením a v rozsahu povoleném zákony tohoto státu. Prostřednictvím tohoto ustanovení je dítěti výslovně zaručeno právo znát svůj původ, zároveň je však ponecháno na smluvních státech, aby upravily rozsah a podmínky, za kterých může být uplatňováno. Smluvní státy mají volnost jak v určení objemu informací, které budou uchovány, tak v určení doby, po jakou budou tyto informace uchovávány, a v stanovení podmínek, za kterých může dítě toto právo realizovat. Zavedení těchto pravidel bylo zdůvodněno jednak jejich důležitostmi zejména pro osvojené dítě, a také potřebou spolupráce mezi státy v situaci, kdy se dítě bude snažit získat informace o svých kořenech od státu, v němž má obvyklý pobyt.⁶⁸ K podpoře práva dítěte znát svůj původ slouží i čl. 40 Haagské úmluvy, dle kterého nelze k této úmluvě ze strany smluvních států učinit žádnou výhradu, a tak vyloučit či pozměnit právní účinky určitého ustanovení úmluvy vůči státu, který výhradu činí.

4.1.4 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod,⁶⁹ zkráceně Evropská úmluva o lidských právech, explicitně negarantuje právo dítěte znát svůj původ, avšak toto právo je třeba dle závěrů Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) považovat za nedílnou součást identity chráněné v rámci práva na respektování soukromého a rodinného života v čl. 8 EÚLP.⁷⁰ V rámci tohoto článku je poskytována ochrana práva na identitu a osobní rozvoj a práva navazovat a rozvíjet vztahy s jinými lidmi a vnějším světem. Pro osobní rozvoj jsou významné informace o totožnosti dítěte jako lidské bytosti a zájem chráněný EÚLP na získání informací nezbytných k odhalení pravdy o důležitých aspektech své osobní identity, jakým je identita rodičů dítěte. Informace o vysoce osobních aspektech vlastního dětství, vývoje a historie

⁶⁷ *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No 1)* [online]. hcch.net [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>>.

⁶⁸ PARRA-ARANGUREN, Gonzalo. *Explanatory Report on the Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* [online]. Caracas: Hague Conference on Private International Law, 31. prosince 1993 [cit. 14. ledna 2020]. Dostupné na <<https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf>>.

⁶⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁷⁰ *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life, home and correspondence* [online]. echr.coe.int, Council of Europe/ European Court of Human Rights, 31. srpna 2019 [cit. 4. února 2020]. Dostupné na <https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ENG.pdf>.

mohou tvořit hlavní zdroj informací o vlastní minulosti a období formujícím lidskou osobnost.⁷¹

4.1.5 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech,⁷² stejně jako EÚLP, výslovně negarantuje právo dítěte na znalost svého původu, ale toto právo lze odvodit implicitně z práva na soukromí, garantovaného v čl. 17,⁷³ podle kterého nesmí být nikdo vystaven svévolnému zasahování do soukromého života a každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům. Dále můžeme najít spojitost s právem dítěte znát svůj původ a právem na vlastní identitu v čl. 24 odst. 2 MPOPP, který stanoví, že každé dítě je okamžitě po narození registrováno a dostane jméno. Tím, že dojde k registraci dítěte ihned po narození, nabyde dítě určitý status a zároveň je mu umožněno později získat informace o svém původu.⁷⁴ Informace o narození dítěte jsou rovněž nedílnou součástí souboru informací o původu dítěte, které je dítě oprávněno získat v rámci realizace práva znát svůj původ.⁷⁵

4.2 Česká právní úprava

Přístup České republiky ke garantování práva dítěte znát svůj původ nebyl vždy pozitivní, dokonce lze zkonstatovat, že ještě v minulém století existovala ze strany zákonodárce tendence toto právo dítěte potlačovat, a naopak se vyzdvihovala důležitost anonymity osvojení. Tento postoj lze vysledovat např. z novelizace zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 15/1958 Sb. účinném ke dni 29. 5. 1958, která zavedla institut nezrušitelného osvojení, v jehož důsledku měli být osvojitelé v matrice zapsáni namísto biologických rodičů dítěte, čímž současně došlo k zakotvení principu anonymity, protože z matričních záznamů nemělo být možné poznat, kdo jsou pokrevní rodiče dítěte, jak je uvedeno v důvodové zprávě k tomuto zákonu: *„Zápisem osvojitelů do matriky místo rodičů se upevní poměr osvojitelů k osvojeným dětem a značně se zmenší možnost, aby se tyto děti předčasně dozvěděly, že osvojitelé nejsou jejich rodiči. Nedožví-li se zpravidla v těchto případech – v důsledku navrhované úpravy – ani rodiče, kdo jejich dítě osvojil, omezí se tím nepříznivé vlivy, kterými by mohli na dítě působit. Zároveň se osvojitelé zbaví obav, že se dítě bude chtít vrátit do své*

⁷¹ Rozsudek ESLP ze dne 7. července 1989, Gaskin proti Spojenému království, č. stížnosti 10454/83, bod 36.

⁷² Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁷³ NOWAK, Manfred. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. 2nd revised edition. Kehl am Rhein: Engel Publishers, 2005, s. 432.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Rozsudek ESLP ze dne 13. února 2003, Odièvre proti Francii, č. stížnosti 42326/98, bod 29.

*původní rodiny nebo že si jeho rodiče věc později rozmyslí a budou se domáhat vrácení dítěte nebo styku s ním. Tím se vytvoří také předpoklady pro častější případy osvojení.*⁷⁶

Následně právní úprava obsažená v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. účinném ke dni 1. 1. 2013, toto přirozené právo dítěte nijakým způsobem nereflektovala, zároveň však ani výslovně nezakotvila požadavek anonymity osvojení. Po významné rekonstrukci soukromého práva a začlenění úpravy institut osvojení do OZ došlo v této oblasti k výraznému posunu a změnám,⁷⁷ v kontextu kterých bychom si mohli položit další hypotetickou otázku: „*Odpovídá současná česká právní úprava mezinárodním požadavkům na respektování práva dítěte znát svůj původ?*“

Zásadní novotou, která se v rámci nové úpravy osvojení obsažené v OZ objevila, byla povinnost osvojitelů informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.⁷⁸ Důvodová zpráva k OZ uvádí: „*Obsah tohoto ustanovení vyplývá z Úmluvy o osvojení dětí (čl. 7 a 8). Význam tohoto ustanovení stoupá nejen se zřetelem na dědičné choroby, ale i ve směru statusových poměrů osvojeného (manželství, osvojení atp.) Odkaz na tradici anonymity není dnes možné považovat za relevantní, jako argument není udržitelný.*“⁷⁹ V kontrastu s tímto postojem je však stále platná výhrada ČR k čl. 7 ÚPD, která jasně uznává zásadu anonymity osvojení a vystupuje proti sdělení informací dítěti o totožnosti jeho biologických rodičů.

Ustanovení, jež ukládá osvojitelům povinnost sdělit dítěti pravdu o jeho osvojení⁸⁰ je z mého pohledu problematické z několika hledisek. V první řadě zde vyvstává otázka, jestli je stanovení horní hranice, určující dokdy mají osvojitelé povinnost skutečnost osvojení dítěti sdělit korektní a správné. Většina psychologů se shoduje, že čím dříve se dítě dozví pravdu, tím lépe. Optimální dobou, kdy by se tak mělo stát, je právě období do zahájení školní docházky, než se dítě dostane do širšího kolektivu lidí a může tak snadněji dojít k nevhodnému prozrazení osvojení. Na druhé straně bychom mohli polemizovat nad tím, jestli není lepším řešením, aby

⁷⁶ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí. Úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 16.

⁷⁷ Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 uvádí: „*Obdobně anonymitu osvojení je namísto spíš potlačovat. To s ohledem na Úmluvu o právech dítěte, která zakotvuje právo dítěte znát svůj pravý původ. Tzv. anonymitou osvojení se totiž klade apriorní překážka uplatnění práva člověka znát svůj původ. (Kromě toho je třeba brát ohled na recentní doporučení psychologů k co nejranější informaci dítěte o pravém stavu věci. Nelze pominout ani skutečnost, že se prakticky celosvětově rozvíjí činnost agentur zprostředkovávajících osvojení, jejichž činnost je založena právě na vzájemném poznání všech zúčastněných - rodiče "vlastní" a "nevlastní" se spolu zcela samozřejmě stýkají.)*“ Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 [online]. justice.cz [cit. 5. února 2020]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/vecny_zamer_OZ_2000.pdf>.

⁷⁸ § 836 OZ

⁷⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 363.

⁸⁰ Osvojitelé mají povinnost dítěti oznámit fakt, že bylo osvojeno, nemají však povinnost sdělit dítěti informace o jeho biologické rodině, protože mnohdy těmito informacemi ani nedisponují (např. když bylo dítě nalezeno).

se moment sdělení pravdy odvíjel spíš od rozumové vyspělosti dítěte, než abychom jej ohraničovali tak úzce a konkrétně momentem zahájení školní docházky.⁸¹ Každé dítě je jedinečnou bytostí, a ne vždy musí nutně rozumová vyspělost odpovídat věku dítěte. Z tohoto důvodu nemusí být každé dítě v době před zahájením školní docházky připraveno na oznámení tak závažné skutečnosti jako je osvojení a může mu to způsobit nemalé psychické trauma. Důležitou roli pro určení správného momentu, kdy dítěti říct pravdu o jeho osvojení, může hrát také výchovné prostředí dítěte, jakož i kvalita vybudovaného vztahu mezi ním a jeho osvojitelem. Proto je potřeba se zamyslet nad tím, jestli by nebylo vhodnější nechat rozhodnutí o této skutečnosti na osvojitelích, kteří jsou v neustálém kontaktu s dítětem a nejlépe tak mohou posoudit, kdy je dítě dostatečně rozumově, a zejména psychicky, připravené na přijetí pravdy o svém původu. Takový přístup zastává například norská právní úprava, dle které mají osvojitelé povinnost sdělit dítěti, že je osvojené a informovat jej o jeho etnickém, náboženském, kulturním a jazykovém původu, jakmile se to bude jevit jako vhodné.⁸²

Na druhé straně v důsledku přístupu, v rámci něhož osvojitelé nejsou nijak limitováni z hlediska doby, kdy musí dítěti sdělit pravdu o jeho původu, může dojít k tomu, že tuto skutečnost dítěti nakonec zatají, protože budou mít pocit, že ten správný čas ještě nenastal. Pokud ale kriticky zhodnotíme českou právní úpravu a povinnost osvojitelů sdělit dítěti pravdu o tom, že bylo osvojeno do zahájení školní docházky, zjistíme, že výsledek je v podstatě stejný, protože i v tomto případě může být tato skutečnost dítěti ze strany osvojitelů zatajena, vzhledem k tomu, že neexistuje žádný systém kontroly či vynucování této povinnosti ze strany státu. Ve skutečnosti proto není toto ustanovení efektivní a má spíš povahu morálního než právního pravidla. Zákon sice formálně, s úmyslem vyhovět požadavkům mezinárodních úmluv, zavazuje osvojitele sdělit dítěti pravdu ohledně osvojení, ve skutečnosti však dítěti nijakým způsobem neposkytuje právní záruky, že k naplnění jeho práva znát svůj původ skutečně dojde. Na druhé straně si však ani nelze reálně představit, jakým způsobem by tuto informaci bylo možné ověřit bez toho, aby nedošlo k jejímu prozrazení a případné psychické újmě dítěte, pokud by osvojitelé tuto skutečnost dítěti nesdělili, a tak významnou věc by se dozvědělo nevhodným způsobem např. od sociálních pracovníků.

⁸¹ Pro srovnání, slovenská právní úprava osvojení obsažená v zákone č. 36/2005 Z. z., o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov neobsahuje žádné ustanovení zakotvující povinnost osvojitelů sdělit dítěti, že bylo osvojeno. Ustanovení § 106 odst. 3 ZR stanovuje pouze možnost, a nikoliv povinnost osvojitelů, pokud je to v zájmu dítěte, zprostředkovat mu přístup k informacím o jeho rodičích nebo mu poskytnout informace, kterými disponují.

⁸² Act of 16 June 2017 No. 48 relating to adoption (The Adoption Act)

Pokud osvojitelé nesdělí dítěti pravdu o jeho osvojení, zajišťuje česká právní úprava právo dítěte znát svůj původ prostřednictvím možnosti dítěte nahlížet po dovršení 12 let do matričních záznamů,⁸³ ze kterých se dozví totožnost svých rodičů.⁸⁴ Do spisové dokumentace Úřadu je osvojenec oprávněn nahlížet na základě písemné žádosti, jakmile nabude svéprávnosti.⁸⁵ Po nabytí svéprávnosti osvojení vznikne rovněž právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení.⁸⁶ Svěprávnosti dle českého řádu nabývá člověk dosažením 18 let, uzavřením manželství, nebo přiznáním svéprávnosti soudem. Četnost posledních dvou případů však není nijak závažná, a proto ve většině případů dítě získá možnost seznámit se s obsahem spisu až po nabytí zletilosti. Důvodem pro umožnění zpřístupnění spisu vedeném v řízení o osvojení dítěte i spisové dokumentace Úřadu až po nabytí svéprávnosti dítěte je zřejmě fakt, že tyto spisy na rozdíl od matričních záznamů obsahují detailní informace o průběhu osvojení a původní rodině dítěte, včetně negativních informací, které by mohly mít významný dopad na psychiku a příznivý vývoj dítěte v nižším věku vzhledem k jejich rozumové a mravní vyspělosti. Není však ojedinělé, že i mladší děti mají zájem seznámit se s tímto spisem, ať už z prosté zvědavosti, nebo z vážnějších důvodů (např. nutnost zjištění rodinné anamnézy). Z tohoto důvodu by bylo vhodnější svěřit rozhodování o přístupu k tomuto spisu soudu, který by rozhodoval o povolení či nepovolení přístupu u každého případu zvlášť, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem.⁸⁷

Ačkoliv by ustanovení, poskytující osvojenému dítěti možnost nahlížet do různých záznamů týkajících se jeho původu, měla být jakousi zárukou naplnění jeho práva znát svůj původ, nelze je považovat za maximálně účinná opatření pro jeho úspěšné zajištění. V reálném životě je dost pravděpodobné, že pokud to nebude vyžadovat zdravotní situace dítěte a pokud se dítě nedozví od svých osvojitelů pravdu o osvojení a zároveň nemá žádné podezření o tom, že by mohlo být osvojeno, nenapadne jej požádat o nahlížení do těchto záznamů, a proto hrozí, že svého práva, které mu poskytuje český právní řád, ani nevyužije. Zejména když přihlédneme k tomu, že dítě bylo osvojeno do zahraničí, kdy jeho přemístěním z ČR do jiného státu došlo k přetrhání všech vazeb k místu svého původního obvyklého pobytu a k původní rodině a je

⁸³ § 8a odst. 3 věta za středníkem a 25 odst. 2 věta za středníkem zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ Zákonem č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, bylo osvojení po novém umožněno nahlížet do matriční knihy po dovršení 12 let, a nikoliv až po dosažení zletilosti, jak to bylo stanoveno v předchozí právní úpravě.

⁸⁵ § 56 ve spojení s § 55 odst. 5 ZSPOD

⁸⁶ § 838 OZ

⁸⁷ ŠVESTKA, Jirí, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 411 (§ 838).

menší pravděpodobnost, že dojde k prozrazení osvojení, pokud mu to osvojitelé sami neřeknou. Nakonec tak vůbec nemusí dojít k naplnění práva dítěte znát svůj původ. Zákon totiž pouze garantuje právo dítěte na obeznámení se s obsahem matriční knihy, s obsahem soudního spisu či spisové dokumentace, ale nestanoví žádnou povinnost příslušných orgánů informovat ho o těchto možnostech.⁸⁸

Kontrastem k zaručení práva dítěte znát svůj původ se jeví ustanovení § 837 OZ, které zakotvuje možnost utajení osvojení. Podle tohoto ustanovení může osvojitel nebo osvojenec navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před původní rodinou dítěte. Takovou možnost mají i pokrevní rodiče, kteří mohou usilovat o utajení své totožnosti a souhlasu k osvojení. Smyslem tohoto ustanovení by mělo být zabránění zjištění informací, ze kterých by bylo možné identifikovat totožnost pokrevních rodičů dítěte, jakými jsou zejména jméno a příjmení, bydliště, rodné číslo a datum narození.⁸⁹ Důvodová zpráva zavedení tohoto ustanovení vysvětluje takto: „Vzhledem k tomu, že celosvětově stále sílí přesvědčení, že anonymitu osvojení je třeba potlačit, neplatí pro osvojení (ani po stránce hmotně právní, ani po stránce procesní, popř. po stránce matriční) nějaká zvláštní pravidla utajení. Je nicméně třeba ponechat na zúčastněných (přirození rodiče, dítě, osvojitel), aby se sami rozhodli (jde o jejich osobnostní záležitost), zda navrhnou soudu, aby rozhodl o tom, že skutečnost osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny. Na druhé straně je nicméně třeba připustit, že může existovat veřejný zájem, který může být silnější než zájem osob v daném osvojení zúčastněných (srov. zápisy ve veřejných knihách či registrech, počínaje katastrům nemovitostí).“⁹⁰ Na jedné straně tak zákonodárce zdůrazňuje potřebu potlačit anonymitu osvojení, na druhé straně však současně toto právo omezuje zakotvením možnosti utajení informací o totožnosti pokrevních rodičů dítěte bez toho, aby blíže specifikoval okruh relevantních důvodů či podmínky pro takové utajení (např. do jaké doby lze podat návrh na utajení osvojení). Je však nutné podotknout, že podáním návrhu na utajení osvojení ze strany biologických rodičů automaticky neznamená, že tomuto návrhu bude i vyhověno. Rozhodování je ponecháno na úvaze soudu, který musí zvážit, jestli jsou důvody pokrevního rodiče na utajení své totožnosti dostatečně relevantní a pádné, aby to odůvodňovalo

⁸⁸ Inspirací pro českou právní úpravu by se mohl stát norská úprava, která zakotvuje povinnost příslušného orgánu písemně informovat dítě po dovršení 18. roku života o jeho právu na informace o svém původu a právu na přístup k těmto informacím.

⁸⁹ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975*. Praha: Leges, 2016, s. 1252 (§ 837).

⁹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů [online]. justice.cz [cit. 6. února 2020]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

omezení práva dítěte znát svůj původ. Na zřetel musí být kromě existujících práv dítěte a rodičů brán i veřejný zájem, typicky zájem na souladu zápisů ve veřejných knihách či registrech.⁹¹ Určité pozitivum lze také vidět v zavedení možnosti odtajnění osvojení, ačkoliv je tato možnost připuštěna pouze pro úzce vymezený rámec případů, kdy tak může soud učinit, tj. ve vážných situacích ohrožujících osvojené dítě na životě nebo na zdraví, typicky pokud by dítě vyžadovalo nevyhnutelnou transplantaci.

V případě, že bylo soudem rozhodnuto o utajení osvojení, může po nabytí svéprávnosti osvojenec nahlédnout do matričního zápisu,⁹² ze kterého zjistí totožnost svých pokrevních rodičů. Ačkoliv se tedy zákonodárce rozhodl chránit vedle práva dítěte znát svůj původ i práva biologických rodičů zůstat v anonymitě, mohou se na utajení své totožnosti spoléhat pouze dočasně, protože tento institut utajení v podstatě funguje pouze do doby, kdy osvojené dítě nenadobude svéprávnosti, respektive do doby, než se po nabytí svéprávnosti rozhodne seznámit s matričními záznamy či se soudním spisem.

Pokud bychom měli zodpovědět hypotetickou otázku položenou v úvodu této podkapitoly, česká právní úprava týkající se práva dítěte znát svůj původ se jako celek shoduje s požadavky stanovenými mezinárodními smlouvami. Pozitivně lze hodnotit změnu v přístupu k tomuto právu, kdy oproti minulým letem došlo v rámci rekonstrukce soukromého práva k jeho výslovnému garantování prostřednictvím § 836 OZ. Otázkou zůstává, jestli by právo dítěte znát svůj původ nemělo být zařazeno i v katalogu práv v Listině základních práv a svobod,⁹³ čímž by došlo k výraznému posílení a zdůraznění důležitosti tohoto práva i na ústavní úrovni. Vzhledem k tomu, že toto pravidlo představuje spíše morální apel⁹⁴ na osvojitele dítěte, by do budoucna bylo vhodné určitým způsobem napomoci k tomu, aby osvojitelé tuto svou povinnost splnili, např. organizováním různých přednášek či setkání, které by osvojitele připravily na sdělení této skutečnosti dítěti.

Pokud jde o institut utajení osvojení, je zřejmé, že určitým způsobem zasahuje do přirozeného práva dítěte na přístup k informacím o svém původu a omezuje jej, avšak tato úprava je plně v souladu s obsahem mezinárodních smluv, které připouštějí určitá omezení tohoto práva, jak bude upřesněno v další kapitole.

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 744 (§ 837).

⁹² § 8a odst. 3 věta za středníkem a 25 odst. 2 věta za středníkem MatrZ

⁹³ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁴ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA, ZUKLÍNOVÁ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 408 (§ 837).

Pozitivně lze hodnotit zakotvení možnosti dítěte seznámit se s obsahem matričních záznamů již po dosažení věku 12 let, pokud nedošlo k utajení osvojení. To však automaticky neznamená, že tuto možnost dítě využije, zejména pokud o osvojení nebude vědět. Proto by podle mého názoru měla být v právním řádu zavedena povinnost příslušných orgánů informovat dítě o právu na přístup k těmto informacím, jakmile dosáhne zletilosti. V takovém věku již lze očekávat (ačkoliv to samozřejmě nemusí platit bez výjimky), že dítě je dostatečně rozumově i emočně vyspělé na to, aby skutečnost, že bylo osvojeno (a nevědělo o tom) přijalo, i když se to dozví takovým způsobem od příslušných orgánů. I proto je důležité apelovat na osvojitele, aby oni byli ti, kteří tuto významnou skutečnost dítěti sdělí a nemuselo tak docházet k tomu, že by s ní bylo dítě obeznámeno nevhodným způsobem až po dovršení zletilosti.

5 Povaha práva dítěte znát svůj původ v kontextu klasifikace základních lidských práv na absolutní a relativní práva

V rámci předchozích kapitol jsme dospěli k závěru, že osvojené dítě má rozhodně právo znát svůj původ, jež musí být zaručeno a respektováno jak ze strany státu, tak i osvojitelů dítěte. Tento názor je v současnosti zastáván většinou společností, jak můžeme vidět i z obsahu jednotlivých mezinárodních dokumentů věnujících se této problematice. Oblast práva dítěte znát svůj původ však komplikuje skutečnost, že na věc lze nahlížet z pohledu několika osob, zejména osvojeného dítěte, pokrevních rodičů a osvojitelů dítěte,⁹⁵ jejichž práva se mohou dostat do konfliktu. Nejčastěji přichází právo dítěte znát svůj původ do střetu s právy na soukromí pokrevních a adoptivních rodičů. Biologická matka dítěte může například chtít utajit svou totožnost, aby nedošlo k jejímu prozrazení a následnému narušení jejího současného rodinného života. Na druhé straně si i osvojitelé chtějí zachovat své soukromí a ochránit tak jejich vybudované vztahy s dítětem před možným narušením ze strany biologického rodiče, který by mohl chtít s dítětem navázat kontakt.

Kolidování lidských práv jedné osoby s lidskými právy osoby jiné není v praxi nic neobvyklého, dokonce v některých případech se může právo dítěte znát svůj původ dostat do konfliktu i s jinými právy dítěte, kdy by dítě naopak bylo možná více chráněno prostřednictvím utajení určitých informací o svém původu.⁹⁶ V souvislosti s možným konfliktem práv se tedy nabízí třetí hypotetická otázka: „*Je právo dítěte znát svůj původ právem absolutním, nebo jej lze nějak omezit?*“

5.1 Právo dítěte znát svůj původ vs. právo pokrevního rodiče na soukromí

Každé osvojené dítě se dřív nebo později začne zajímat o svou minulost a původ a pátrá po informacích o svých biologických rodičích. Ve většině případů je toto pátrání motivováno snahou dozvědět se pravdu o důvodech, proč dítě rodiče opustili, ale stejně tak ho může zajímat jejich současná situace, kde momentálně žijí, jak vypadají, jestli mají novou rodinu apod. Důvodem, proč mají někteří biologičtí rodiče zájem o utajení může být také např. skutečnost, že pokud by dítě odhalilo jejich totožnost a chtělo by je kontaktovat, mohlo by to významným způsobem narušit jejich soukromý a rodinný život, zejména pokud mají tyto rodiče již nové vztahy a novou rodinu. Většina států možnost utajení totožnosti biologických rodičů dovoluje, respektive podmiňuje odhalení jejich identity dítěti jejich výslovným souhlasem. Důvodem

⁹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 5, s. 158.

⁹⁶ BESSON: Enforcing the Child's Right to Know Her Origins..., s. 147.

může být obava z toho, že bez možnosti utajení své totožnosti by mohlo dojít k odmítavému postoji k osvojení ze strany rodičů, kteří by se chtěli vyhnout⁹⁷ možné budoucí konfrontaci s dítětem, jež by je po odhalení skutečnosti, že bylo osvojeno, mohlo chtít kontaktovat, a proto by raději souhlas s osvojením neudělili, následkem čehož by tak mnoho dětí namísto získání nové rodiny mohlo skončit v ústavních zařízeních.

Pro zodpovězení otázky, jestli je právo dítěte právem absolutním, nebo jej lze omezit ve prospěch práv jiných osob, může být určitým východiskem mezinárodní právní úprava, která toto právo do určité míry zmiňuje a řeší. Prioritou Úmluvy o právech dítěte je zajištění ochrany a zájmu dětí v co největší možné míře, proto se na první pohled může zdát, že žádné omezení práv dětí v rámci této úmluvy nelze očekávat. V rámci svého čl. 7 stanovuje, že „*každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.*“ Problematickým se jeví být slovní spojení „pokud je to možné“, které bylo v rámci českého znění úmluvy přeloženo z anglického originálu „as far as possible“. Není totiž celkem zřejmé, jestli bychom tento výraz měli vykládat ve smyslu, že osvojenému dítěti má být poskytnuta v co největší možné míře možnost poznat své rodiče, respektive získat informace o jejich totožnosti nebo naopak, má být interpretováno ve smyslu, že naplnění tohoto práva dítěte může být za určitých okolností omezeno. Na jedné straně tak toto slovní spojení může odkazovat na případy, kdy není objektivně možné, aby dítě získalo informace o svých biologických rodičích, protože např. matka dítěte nezná jeho pokrevního otce nebo dítě bylo nalezeno,⁹⁸ a proto lze právo dítěte znát svůj původ realizovat jen v objektivně možné míře. Na druhé straně bychom na výraz „as far as possible“ mohli nahlížet jako na zdůraznění možnosti právo dítěte znát své rodiče za určitých okolností omezit. Tím by se smluvním státům dávala příležitost omezit právo dítěte na přístup k informacím o svém původu, včetně informací o totožnosti jeho biologických rodičů, v rámci své vnitrostátní úpravy. Limit ve spojení „pokud je to možné“ by tedy znamenal, že právo dítěte může být realizováno v rámci omezení stanovených právním řádem a že má být zabráněno nezákonným omezením tohoto práva.⁹⁹

Podle mého názoru by toto slovní spojení mělo být vykládáno spíše jako „v co nejširší možné míře“, protože zásadním smyslem ochrany práv dítěte je zajistit dítěti co nejvyšší

⁹⁷ Law Offices of Stimmel, Stimmel & Roeser. *Adopted Child's Right to Information as to Biological Parents* [online]. stimmel-law.com [cit. 10. února 2020]. Dostupné na <<https://www.stimmel-law.com/en/articles/adopted-childs-right-information-biological-parents>>.

⁹⁸ HODGKIN, Rachel, NEWELL, Peter. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition* [online]. unicef.org [cit. 10. února 2020]. Dostupné na <https://www.unicef.org/publications/index_43110.html>.

⁹⁹ BESSON: *Enforcing the Child's Right to Know Her Origins...*, s. 150.

ochranu jeho práv a zájmů, a nikoliv naopak jeho práva potlačovat či omezovat. Tento přístup by byl logičtější i s přihlédnutím k tomu, že toto ustanovení je součástí ÚPD, jejímž hlavním cílem je právě co nejefektivnější zajištění ochrany práv dětí.¹⁰⁰ Česká právní úprava se naopak více přiklání ke druhé z těchto možností. Jako jeden z mála států učinila k čl. 7 výhradu¹⁰¹ a zároveň trvala na zavedení fráze „as far as possible“, aby odůvodnila případné vnitrostátní omezení práva dítěte na znalost svého původu.¹⁰² Výhrada byla sice přijata ještě za existence ČSFR, ale ČR ji podle aktuálních informací stále neodvolala, ačkoliv byla pro tuto skutečnost Výborem pro práva dítěte několikrát zkritizována.

Revidovaná verze EÚOD ve svém čl. 22 odst. 3 osvojenému dítěti zaručuje právo znát svůj původ tím, že by mělo mít přístup k informacím, které o jeho původu mají příslušné orgány. Zároveň však dává smluvním státům možnost zavést ve svých právních rádech i právo biologických rodičů na utajení jejich totožnosti. Následně má být ponecháno zcela na úvaze příslušného orgánu, aby rozhodl, zda toto právo nebude brát v úvahu a zveřejní informace o totožnosti biologických rodičů, ovšem s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem a k právům dítěte a jeho biologických rodičů. I toto pravidlo je však dobrovolné a je ponecháno na vůli států, jestli udělí příslušnému orgánu takové oprávnění. Z důvodové zprávy revidované EÚOD vyplývá, že čl. 22 odst. 3 zdůrazňuje právo dítěte znát svůj původ, které vyplývá zejména z čl. 7 Úmluvy o právech dítěte. Zároveň však upozorňuje na to, že toto právo není absolutní, protože musí být respektováno i právo biologického rodiče na uchování jeho totožnosti v anonymitě a mezi těmito právy musí být zajištěna rovnováha.

Východisko, jak zajistit určitou rovnováhu mezi těmito kolidujícími právy, bychom marně hledali i v Haagské úmluvě. Ta podobně jako revidovaná EÚOD přiznává dítěti ve svém čl. 30 právo znát svůj původ, ačkoliv rozsah přístupu k informacím o původu dítěte může být omezen zákony smluvních států, např. i s přihlédnutím k právům jeho pokrevních rodičů na utajení jejich totožnosti. Souhlasný přístup Haagské úmluvy k přípustnosti omezení práva dítěte znát svůj původ můžeme najít i v jejím čl. 16 odst. 2, dle kterého má ústřední orgán při zasílání

¹⁰⁰ O skutečném významu pojmu „as far as possible“ svědčí i výrok Výboru pro práva dítěte: „Výbor rovněž vyzývá smluvní stranu, aby přijala veškerá opatření nezbytná pro zajištění práva všech dětí znát od narození, a v co největší možné míře své rodiče a být v jejich péči.“ Viz Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte ke 3. a 4. periodické zprávě ČR [online]. vlada.cz, 4. srpna 2011 [cit. 7. února 2020]. Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-dite-42656/>>.

¹⁰¹ „V případech nezrušitelných osvojení, které jsou založeny na principu anonymity takovýchto osvojení, a umělých oplodnění, kde je lékař pověřený operací žádán zajistit, že manžel a manželka na jedné straně a dárce na straně druhé zůstanou jeden druhému neznámí, není nesdělení jména přirozeného rodiče nebo přirozených rodičů dítěte v rozporu s tímto ustanovením.“

¹⁰² BESSON: Enforcing the Child's Right to Know Her Origins..., s. 143.

zprávy přijímajícímu státu s informacemi o dítěti povinnost dbát na to, aby neprozradil totožnost matky a otce, pokud ve státě původu tato totožnost nesmí být odhalena.

Připouštění možnosti omezení práva dítěte znát svůj původ je vyjádřeno i v tzv. Bílé knize přijaté v rámci Rady Evropy.¹⁰³ Obsahem tohoto nezávazného dokumentu je 29 zásad, které mohou být učiněny součástí mezinárodního právního nástroje (např. úmluvy) nebo se stát inspirací pro vnitrostátní právní úpravu členských států. Právo dítěte znát svůj původ je obsaženo v zásadě č. 28, dle které by měl být zájem dítěte o informace o svém biologickém původu řádně zohledněn v právu. Myšlenkou obsahu tohoto principu však není absolutizovat právo dítěte znát svůj původ. Autoři tohoto principu uznávají, že každé dítě má oprávněný zájem na poznání svých biologických kořenů, a zároveň připouštějí, že v určitých situacích může nejlepší zájem dítěte či zájem jiných zainteresovaných osob odůvodnit odepření určité části informací o původu dítěte.¹⁰⁴

Kdybychom tedy uznali, že právo dítěte znát svůj původ není absolutní a lze jej omezit ve prospěch práv pokrevních rodičů na respektování soukromého života, musíme se pak tázat, v jakých případech převáží zájem rodičů na zachování jejich anonymity nad právem dítěte znát svůj původ. Příkladem by mohla být situace, kdy dá svobodná matka souhlas s osvojením, o několik let později je již šťastně vdaná a prozrazení skutečnosti, že své dítě dala k adopci by mohlo poškodit její současný život.¹⁰⁵ Tady však vyvstává otázka, jestli je možné způsobení nepříjemností v jejím současném životě v důsledku odhalení skutečnosti osvojení dostatečným důvodem k tomu, aby právo matky na utajení její totožnosti převážilo nad přirozeným právem dítěte poznat svůj původ a své biologické rodiče, a zda má vůbec soud rozhodovat o tom, které právo v dané situaci převažuje, nebo by měl naopak zajistit určitou rovnováhu mezi těmito právy a neupřednostňovat žádné z nich.

Poměrováním práva dítěte znát svůj původ s právem biologických rodičů na setrvání v anonymitě se zabýval i ESLP ve svých rozsudcích, přičemž dospěl k závěru, že právo dítěte znát svůj původ nemá povahu práva absolutního. V rozsudku Odièvre proti Francii se musel vypořádat se stížností ohledně odepření přístupu k informacím o narození stěžovatelky, která byla osvojena po tom, co se jí její matka po porodu vzdala a požádala o utajení své totožnosti. Stěžovatelka namítala, že pro ni v důsledku tohoto utajení nebylo možné získat informace o její

¹⁰³ Report on Principles Concerning The Establishment and Legal Consequences of Parentage – „The White Paper“ [online]. rm.coe.int, 23. října 2006 [cit. 8. února 2020]. Dostupné na <<https://rm.coe.int/16807004c6>>.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ PARRA-ARANGUREN, Gonzalo. *Explanatory Report on the Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* [online]. Caracas: Hague Conference on Private International Law, 31. prosince 1993 [cit. 10. února 2020]. Dostupné na <<https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf>>.

biologické rodině, čímž ji bylo zabráněno poznat svůj původ, a došlo tak k porušení jejího práva na respektování rodinného a soukromého života garantovaného v čl. 8 EÚLP. ESLP na jedné straně uznal, že osoby v situaci stěžovatelky mají důležitý zájem chráněný EÚLP na získání informací nepostradatelných pro poznání a pochopení jejich dětství a raného vývoje. Na druhé straně však musí být vzato v úvahu, že důvěrnost těchto veřejných záznamů obsahujících tyto informace může být stejně důležitá pro ochranu třetí osoby. Kolidujícími zájmy je zde na jedné straně právo každé osoby znát svůj původ, které je nedílnou součástí práva na respektování soukromého života, na druhé straně zájem biologické matky setrvat z určitých důvodů v anonymitě. Zároveň je nutné nezapomenout ani na ochranu třetích osob, zejména adoptivních rodičů či ostatních členů biologické rodiny. Pokud by došlo k odtajení totožnosti biologického rodiče, mohlo by to mít negativní důsledky na život všech zúčastněných stran, z nichž každá má své právo na respektování soukromého a rodinného života.¹⁰⁶

V této souvislosti dospěl ESLP k závěru, že volba prostředků k zajištění souladu s čl. 8 EÚLP, pokud jde o kolidující zájmy jednotlivců, spadá do rozsahu prostoru pro uvážení (margin of appreciation), který je dán smluvními státním, a to s ohledem na rozmanitost právní praxe, kterou lze nalézt mezi jednotlivými právními systémy a tradicemi. Státy tak mají široký prostor pro uvážení volby opatření, jež se zdají být nejvhodnější k zajištění toho, že práva zaručená úmluvou jsou garantována pro všechny nacházející se v jejich jurisdikci. Cílem není upřednostnění jednoho z kolidujících práv, ale dosažení rovnováhy a zajištění proporcionality mezi konkurenčními zájmy, kterými jsou v tomto případě na jedné straně právo stěžovatelky na přístup k informacím o jejím původu, na druhé straně právo biologické matky zůstat v anonymitě. V souvislosti s projednávanou stížností soud poznamenal, že v daném případě byl stěžovatelce poskytnut částečný přístup k informacím o její matce a biologické rodině, které jí umožnily dohledat některé její kořeny, ačkoliv neprozradily totožnost její matky a neohrozily tak zájmy třetích osob. Tím pádem bylo stěžovatelce umožněno poznat své kořeny do určité míry, a zároveň bylo respektováno i právo na soukromí její pokrevní matky. ESLP tak po zvážení všech skutečností dospěl k závěru, že v tomto případě byla ze strany Francie dosažena rovnováha a proporcionalita mezi kolidujícími zájmy. Při svém rozhodování vzal v úvahu také skutečnost, že ve Francii byl v meziobdobí přijat nový zákon, který stěžovatelce umožnil získání informací o totožnosti pokrevní matky dítěte, bude-li s tím souhlasit a zároveň zřídil tzv. Národní radu pro přístup k informacím o osobním původu, jež měla usnadnit přístup k těmto informacím.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 13. 2. 2003, Odièvre proti Francii, č. stížnosti 42326/98, bod 42-44.

¹⁰⁷ Rozhodnutí ESLP ze dne 13. 2. 2003, Odièvre proti Francii, č. stížnosti 42326/98, bod 46-49.

Stejnou problematikou se ESLP zabýval v případě Godelli proti Itálii, ve kterém stěžovatelka rovněž namítala porušení čl. 8 EÚLP z důvodu, že jí nebyl umožněn přístup k získání informací o svém původu, protože její matka požádala po porodu o utajení své totožnosti. Na rozdíl od předchozího případu stěžovatelka však neměla přístup k žádným informacím o své matce a biologické rodině, které by jí umožnily dohledat její kořeny. Žádost o informace o jejím původu byla ze strany příslušného orgánu zcela zamítnuta, aniž by došlo k zajištění rovnováhy konkurenčních zájmů. ESLP sice uznává, že i když stěžovatelka (v té době jí bylo šedesát devět let) byla schopna rozvinout svou osobnost i bez vědomosti o totožnosti své matky, je potřeba přihlídnout k tomu, že zájem jednotlivce o poznání svých kořenů s věkem nezmizí, právě naopak. Soud tak po uvážení dalších skutečností rozhodl, že v tomto případě došlo k porušení čl. 8 EÚLP.¹⁰⁸

Ačkoliv se oba tyto případy týkaly zachování anonymity biologické matky v souvislosti s tzv. utajenými porody, mám za to, že závěry ESLP k poměrování práva dítěte znát svůj původ s právem pokrevního rodiče na utajení své totožnosti lze použít i na situace, kdy má dojít k zachování anonymity biologického rodiče v kontextu osvojení.

Na hypotetickou otázku položenou v úvodu této kapitoly, jestli je právo dítěte znát svůj původ absolutním právem, nebo jej lze omezit ve prospěch práva jiných osob, je třeba odpovědět, že absolutním právem rozhodně není. Absolutní právo představuje právo, které působí vůči všem (*erga omnes*) a do něhož nelze nijakým způsobem zasáhnout. Takovým právem je např. právo nebýt mučen či právo nebýt držen v otroctví. Právo dítěte znát svůj původ však zařazujeme do skupiny práv, které lze v určitém rozsahu a za splnění daných podmínek omezit. Zásah do práva dítěte znát svůj původ musí sledovat legitimní cíl, být v souladu se zákonem a musí být proveden v duchu zásady proporcionality. Jak již bylo výše nastíněno, dovolené omezení tohoto práva a legitimní cíl by mohly představovat omezení ve prospěch biologických rodičů, kteří mají z určitého důvodu zájem zůstat v anonymitě. Pro tyto případy je jednotlivým státům dán relativně široký prostor pro uvážení v rámci zvolení adekvátních prostředků, jimiž zajistí požadovanou rovnováhu mezi těmito konkurujícími zájmy. Státy při rozhodování o utajení totožnosti biologických rodičů musí důsledně zvážit důvody, pro které pokrevní rodič usiluje o zachování své anonymity, a zároveň musí respektovat i právo dítěte, jež má právem chráněný zájem na získání informací o svém původu, včetně informací o biologické rodině. Jestliže se pak návrhu pokrevních rodičů na utajení jejich totožnosti vyhoví, musí zde současně existovat i možnost odtajnění těchto informací pro případy možných

¹⁰⁸ Rozsudek ESLP ze dne 25. září 2012, Godelli proti Itálii, č. stížnosti 33783/09, bod 55-59.

naléhavých situací, např. kdyby bylo dítě ve vážném zdravotním stavu, který by vyžadoval zjištění rodinné anamnézy či dárcovství biologického rodiče. Cílem poměrování těchto práv tedy není upřednostnit jedno právo před jiným, ale zajistit mezi nimi jistou rovnováhu s přihlédnutím ke všem okolnostem případu. Důvodem přiznání široké míry prostoru pro uvážení pro jednotlivé státy, je skutečnost, že každý z těchto států má odlišný právní systém a podmínky zprostředkování osvojení, a proto nelze stanovit jednotně pro všechny státy, jak se mají s poměrováním kolidujících zájmů osvojeného dítěte a pokrevních rodičů vypořádat.

Je potřeba také rozlišovat mezi poskytnutím obecných informací o biologických rodičích dítěte a mezi informacemi odhalujícími jejich totožnosti. Pokud by mělo dojít k utajení informací, ze kterých by bylo možné totožnost pokrevních rodičů dítěte zjistit, dítěti či osvojitelské rodině by měly být poskytnuty alespoň neidentifikující informace o pokrevních rodičích dítěte. Informace o rodičích týkající se věku, zdraví a sociálních záležitostí mohou být důležité pro osvojitelskou rodinu, aby mohli lépe pochopit možné budoucí potíže ohledně zdraví dítěte, vývoje nebo fyzické a psychické pohody.¹⁰⁹ I v tomto případě je tak potřeba hledat určitou proporcionalitu.

5.2 Omezení práva dítěte na získání informací o svém původu v případě rozporu s jeho nejlepším zájmem

Deklarace OSN o sociálních a právních zásadách ochrany a péče o děti se zvláštním zřetelem k pěstounské péči a národnímu a mezinárodnímu osvojení¹¹⁰ umožňuje ve svém čl. 9 omezit právo dítěte znát svůj původ, pokud by naplnění potřeby dítěte na znalost své minulosti ze strany osob odpovědných za jeho péči bylo v rozporu s jeho nejlepším zájmem.¹¹¹ Osvojitelé by tak měli mít možnost odeprít dítěti zprostředkování určité informace o jeho pokrevních rodičích, pokud by jejich sdělení nebylo v nejlepším zájmu dítěte. Ačkoliv je pojem „nejlepší zájem dítěte“ často skloňován ve spojení s ochranou práv dětí a jejich zájmů, jeho obecně uznávanou legální definici bychom nikde nenašli. Nelze totiž jednoznačně s platností pro každý případ určit, co je v nejlepším zájmu dítěte, protože každé dítě vzhledem ke svým poměrům a individuálním vlastnostem vyžaduje jiný přístup a má jiné potřeby. Pokud bychom vycházeli z pojmu „zdraví“, definovaném Světovou zdravotnickou organizací jako stav plné tělesné,

¹⁰⁹ *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No 1)* [online]. hcch.net [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>>.

¹¹⁰ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 41/85.

¹¹¹ Ačkoli tento dokument není právně závazný, zásady v něm obsažené byly uplatněny např. při vytváření Haagské úmluvy.

duševní a sociální pohody, jednalo by se o naplnění nejenom biologických potřeb (vzduch, voda, strava atp.), ale rovněž potřeb sociálních, tedy psychických a emočních.¹¹² Skutečnost, že má každé dítě jiné potřeby souvisí zejména s jeho fyzickými či psychickými vlastnostmi a také s prostředím, ze kterého pochází a se životní situací, v níž se aktuálně nachází. Kritéria, podle kterých se zjišťuje, co je v nejlepším zájmu dítěte, se mohou lišit i v rámci jednotlivých států, dokonce i v rámci jedné země.¹¹³

Většina společnosti se shoduje na zásadě, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, nikoli však jediným hlediskem rozhodování.¹¹⁴ Při rozhodování o věcech týkajících se dětí musí být zohledněny všechny okolnosti případu a každé rozhodnutí by mělo mít i náležité odůvodnění. Nejdůležitější je myslet vždy na to, že to, co se zdá jako výborné řešení pro jedno dítě, nemusí nutně znamenat, že bude vhodným řešením i pro jiné dítě, dokonce to může být právě naopak.¹¹⁵

V souvislosti s možným omezením práva dítěte znát svůj původ s odkazem na jeho nejlepší zájem bychom si v první řadě měli pokládat otázku, jestli by o tom, co je v nejlepším zájmu dítěte, měli rozhodovat osvojitelé nebo dítě samotné. To, co je podle mínění osvojitelů v nejlepším zájmu dítěte, ve skutečnosti tak vůbec být nemusí. Kdybychom si vzali jako příklad situaci, kdy je otec osvojeného dítěte kriminálník a narkoman, lze se tázat, jestli by bylo lepším řešením říct tuto skutečnost dítěti a vystavit ho tak nepříjemné pravdě o jeho původu, nebo mu tuto skutečnost zatajit a ušetřit tak dítě možnému psychickému traumatu z poznání skutečnosti. Na první pohled by se zdálo, že jasným řešením je dítěti pravdu neříct, a tak ho před touto znepokojující skutečností ochránit. Na druhé straně však nemůžeme zabránit tomu, že se dítě o pravdě dozví ze svého okolí, a tak se celá situace pro něj může stát mnohem horší. Navíc je možné, že v případě, kdy by osvojené dítě mělo zájem poznat svého biologického otce i navzdory zjištěné pravdě o jeho osobě, osvojitelé by se mohli automaticky domnívat, že tato nepříjemná pravda by mohla dítě zasáhnout, a tuto informaci by mu jednoduše odepřeli. Tím pádem by však rozhodně takové omezení práva dítěte na znalost svého původu nebylo v jeho nejlepším zájmu.

¹¹² JANOČKOVÁ, Michaela. *K pojmu nejlepší zájem dítěte*. In: Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník z IX. celostátního semináře NRP Brno, 30. 9. – 1. 10. 2009. Brno: TRIADA - Poradenské centrum, o.s., 2009, s. 68.

¹¹³ Takovým příkladem jsou Spojené státy americké, kde má každý stát své hodnotící metody a kritéria, na základě kterých rozhoduje o tom, co je v nejlepším zájmu dítěte. Ve státě Texas se vychází mimo jiného z přání dítěte, emočního a fyzického nebezpečí pro dítě dnes i v budoucnu, z plánů pro rozvoj dítěte vytvořené osobami, jež žádají dítě do péče, ze stability budoucího domova atd. Některá odlišná kritéria používá stát Maine, který bere v úvahu i např. vztah dítěte k rodičům a dalším osobám, které mohou významně ovlivnit blaho dítěte či úroveň přizpůsobení dítěte současným podmínkám. Blíže viz JANOČKOVÁ: *K pojmu nejlepší zájem dítěte...*, s. 69-70.

¹¹⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renata. *Nejlepší zájem dítěte*. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 12, s. 1091.

¹¹⁵ JANOČKOVÁ: *K pojmu nejlepší zájem dítěte...*, s. 73.

Ačkoliv je možné, že by dítě lépe přijalo určitou informaci, kdyby bylo vyzrálejší, nelze reakci dítěte předem jednoznačně odhadnout vzhledem k tomu, že každé dítě má jinou osobnost a jinak se vyvíjí i po psychické stránce. Odepření určité informace založené jen na předpokladu, že pro dítě v současné době není vhodné dozvědět se ji, a proto mu bude zpřístupněna později, není obhájitelné pro tak významný zásah do základního lidského práva dítěte. V této souvislosti je třeba uvažovat nejenom o ochrannářském přístupu k dítěti, ale také o jeho participaci a názoru či přání získat (i negativní) informace o svých pokrevních rodičích. Dítě by mělo být bráno jako plnohodnotný subjekt při realizaci svých práv a měla by mu být dána možnost učinit rozhodnutí, jestli naplní své právo znát svůj původ. Nelze ponechávat na osvojiteli, aby svévolně rozhodovali o odepření určité informace týkající se původu dítěte, ačkoliv by se odvolávali na nejlepší zájem dítěte. Dítě má právo vědět celou pravdu a je následně jen na něm, jak s těmito informacemi naloží.

Současně určení toho, co je nebo není v nejlepším zájmu dítěte, pokud jde o vědomost dítěte o svém původu, nemusí být učiněno pouze v jednom bodě života dítěte. Nejlepší zájmy dítěte v jeho šesti letech ve vztahu k této otázce mohou být celkem odlišné od nejlepších zájmů šestnáctiletého dítěte.¹¹⁶ Pokud např. dítěti řekneme v jeho 6 letech, že je jeho otec kriminálník a narkoman, neznamena to, že už dostatečně pochopí význam tohoto slova a důsledky s tím spojené. Poskytnutí informace o totožnosti jeho rodiče, respektive o jeho životě tak nemusí být nutně v rozporu s jeho nejlepším zájmem. V patnácti letech už dítě plně chápe podstatu slov „kriminálník“ a „narkoman“ a zjištění této skutečnosti mu může přivodit nemalé psychické trauma. Je tedy v takovémto případě možné omezit právo dítěte na přístup k této informaci o jeho rodičích?

Vzhledem k tomu, že „nejlepší zájem dítěte“ je neurčitým právním pojmem, může být v jednotlivých případech těžké rozhodnout, jestli je pro nejlepší zájem dítěte více škodlivé poskytnout dítěti znepokojující informace o jejich původu, nebo jim naopak větší újmu může způsobit odmítnutí poskytnutí těchto informací.¹¹⁷ Odepření přístupu dítěti k informacím o svém původu s odkazem na rozpor s jeho nejlepším zájmem není správným a vhodným řešením. Mám za to, že v nejlepším zájmu dítěte obecně je dovědět se pravdu o své biologické rodině vhodným způsobem. Vědomost o svém původu napomáhá dítěti vybudovat si svou vlastní identitu a nelze před jeho minulostí a původem zavírat oči, protože i tyto skutečnosti

¹¹⁶ HODGKIN, Rachel, NEWELL, Peter. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition* [online]. unicef.org [cit. 10. února 2020]. Dostupné na <https://www.unicef.org/publications/index_43110.html>.

¹¹⁷ Tamtéž.

dotváří to, kým dítě vlastně je (např. typické povahové rysy). Zároveň se přikláním k názoru, že dítěti by měla být dána možnost dozvědět se pravdu o svém původu bez omezení rozsahu poskytnutých informací (i kdyby měly být nepříjemné), stejně jako bez omezení časového s ohledem na věk dítěte. Čím dříve se dítě pravdu o svých kořenech dozví, tím lépe. Následně mu bude ponechána možnost svobodné volby, jak s danými informacemi naloží a jestli nakonec svou biologickou rodinu i kontaktuje. Bez vědomosti o existenci pokrevní rodiny však tuto možnost mít nebude, a proto musí být dítěti řádně nejenom garantováno, ale rovněž plně zajištěno naplnění práva znát svůj původ. Osvojitelé by neměli mít právo rozhodovat o tom, jestli je poskytnutí konkrétní informace o původu dítěte v souladu s jeho nejlepším zájmem, nebo by mu měla být v této souvislosti zatajena. Chceme-li dítěti sdělit pravdu o jeho původu a zároveň zajistit jeho nejlepší zájem, řešením není utajení určité informace. Dítě má právo, pokud tomu nebrání jiné okolnosti (např. osvojitelé nedisponují všemi informacemi týkajícími se pokrevních rodičů dítěte), dozvědět se celou pravdu o svých kořenech a následně s touto informací naložit dle vlastního uvážení. Osvojitelé i stát by měli zajistit, aby mu byla sdělena vhodnou cestou a případně mu nějakým způsobem napomocť, aby se s určitými skutečnostmi lépe vyrovnalo.

Opačný názor je zastáván v rámci implementační příručky k Úmluvě o právech dítěte, podle které je v čl. 7 ÚPD, jenž dítěti přiznává právo znát své rodiče, pokud je to možné, zahrnuto i hledisko nejlepšího zájmu dítěte. Na druhé straně však uznává, že právo dítěte znát svůj původ může být s odkazem na nejlepší zájem dítěte omezeno pouze v nejextrémnějších a jednoznačných situacích a dětem by měla být dána možnost k přezkoumání tohoto rozhodnutí v budoucnosti.¹¹⁸

¹¹⁸ HODGKIN, Rachel, NEWELL, Peter. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition* [online]. unicef.org [cit. 10. února 2020]. Dostupné na <https://www.unicef.org/publications/index_43110.html>.

Závěr

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila oblast mezinárodního osvojení, kterou lze v současné době označit za velmi aktuální a zároveň kontroverzní problematiku. Institut mezinárodního osvojení hraje důležitou roli při ochraně nezletilých dětí v situacích, kdy z rozličných důvodů nemohou vyrůstat ve své biologické rodině a zároveň se jim v jejich státě původu nedaří najít vhodné náhradní výchovné prostředí. Mezinárodní osvojení může v těchto případech zabezpečit dětem plnohodnotnou milující rodinu a zázemí. Při zpracování této diplomové práce jsem se zaměřila na problematiku práva osvojeného dítěte znát svůj původ, která s institutem mezinárodního osvojení úzce souvisí, přičemž jsem si dala za cíl najít odpověď na tři důležité hypotetické otázky vztahující se k tomuto právu. Vyřešení první z nich – „*Má osvojené dítě právo znát svůj původ?*“ považuji za stěžejní pro zodpovězení zbývajících dvou hypotetických otázek. Ačkoliv v současné době panuje ve společnosti konsenzus, že každé dítě (nejenom osvojené dítě) má právo znát svůj původ, považovala jsem za nezbytné zdůvodnit, proč je pro každé dítě, skutečně důležité vědět, odkud pochází a kdo je jeho biologická rodina, a jaké to může mít následky, pokud se o skutečnosti osvojení dítěte vůbec nedozví nebo se to dozví v pozdějším věku či nevhodným způsobem od svého okolí. Právo znát svůj původ je tedy skutečně přirozeným právem každého osvojeného dítěte a stát i jednotlivci by měli dbát na to, aby toto právo bylo nejenom respektováno, ale také ze strany dětí i plně realizováno.

V rámci zhodnocení právní úpravy, týkající se práva osvojeného dítěte znát svůj původ jak z pohledu mezinárodní právních nástrojů, tak z pohledu české právní úpravy obsažené v OZ, jsem si položila další hypotetickou otázku směřující k posouzení souladu české úpravy práva osvojeného dítěte znát svůj původ s mezinárodní úpravou: „*Odpovídá současná česká právní úprava mezinárodním požadavkům na respektování práva dítěte znát svůj původ?*“ Tato otázka souvisí zejména s významnou rekonstrukcí českého soukromého práva, která přinesla výraznou změnu oproti minulé právní úpravě v této oblasti a výslovně garantovala právo osvojeného dítěte znát svůj původ prostřednictvím zakotvení povinnosti osvojitelů sdělit dítěti pravdu o jeho osvojení. Ačkoliv byla na jedné straně osvojitelům ponechána určitá volnost ve zvolení vhodné doby pro toto sdělení, stanovil zákonodárce současně pro splnění této povinnosti horní hranici odpovídající momentu zahájení školní docházky dítěte. Názory na zavedení tohoto ustanovení do českého právního řádu se různí a kritice podléhá zejména právě zavedení horní hranice pro sdělení skutečnosti osvojení dítěti, kdy je to podle některých příliš striktní omezení, a tak intimní a osobní záležitost, jakou je uvedení dítěte do reality, že není

„vlastní“, ale osvojené, by měla být, pokud jde o zvolení času a dalších okolností, ponechána na úvaze osvojitelů, kteří nejlépe znají osobnost dítěte. Na tuto problematiku nelze podle mého názoru najít jednoznačné řešení, které bude vhodné aplikovat ve všech případech osvojených dětí, ale pokud bych se měla přiklonit k určité variantě, nechala bych zvolení vhodné doby pro toto významné sdělení na osvojitelích, případně bych stanovila horní hranici až na 12 let, čímž by se navázalo na zákonnou možnost dítěte nahlédnout do matričních záznamů, kterou získá až po dovršení 12 let. Na druhé straně vzhledem k tomu, že tuto povinnost osvojitelů nelze žádným způsobem právně vynutit, stanovení jakékoliv horní hranice pro obeznámení dítěte s jeho osvojením se zdá být neefektivní a pozornost by měla být spíše věnována pomoci a podpoře osvojitelům, aby se nebáli následků a tuto skutečnost dítěti sdělili co nejdříve. Stále platí předpoklad, že čím dříve se o tom dítě dozví, tím lépe pro všechny zúčastněné strany.

Podpoře práva osvojeného dítěte znát svůj původ slouží dále ustanovení, umožňující dítěti nahlížet do matričních záznamů po dosažení 12 let, soudního spisu týkajícího se řízení o jeho osvojení a spisové dokumentace Úřadu po dosažení svéprávnosti. I v těchto případech je však potřeba dbát na to, aby dítě v první řadě zjistilo pravdu o svém osvojení, a následně tak mohlo v plném rozsahu realizovat své právo na přístup k informacím o svém původu. V případě, že osvojitelé nesplní svou zákonnou povinnost dítě o skutečnosti osvojení obeznámit, měla by být příslušnému orgánu uložena povinnost příslušného orgánů informovat dítě o možnosti nahlížet do těchto listin, jakmile dosáhne zletilosti.

Pokud jde o zakotvení institutu utajení osvojení, na jehož základě může být totožnost pokrevního rodiče na jeho návrh před dítětem utajena, na první pohled by se mohlo zdát, že popírá garantované právo dítěte znát svůj původ. Svojí podstatou však institut utajení osvojení nesměruje proti dítěti a jeho přirozenému právu znát své kořeny, ale naopak bere ohled i na zájmy jeho pokrevních rodičů, které jsou s právem dítěte v kolizi. Toto ustanovení je tak odrazem obsahu mezinárodních dokumentů, které tuto možnost s přihlédnutím k právu pokrevních rodičů na soukromí připouštějí. Současně totiž platí, že ačkoliv byla totožnost rodičů osvojeného dítěte utajena, po nabytí svéprávnosti může toto dítě nahlížet do všech sbírek a záznamů, které totožnost pokrevních rodičů prozrazují, a tak plně realizovat své právo znát svůj původ. Ve vážných situacích, ohrožujících osvojené dítě na životě nebo na zdraví, zakotvuje OZ také možnost soudu rozhodnout o odtajnění osvojení.

Na hypotetickou otázku týkající se souladu české právní úpravy s mezinárodní úpravou v této oblasti lze tedy odpovědět, že v obecném měřítku odpovídá mezinárodněprávním závazkům ČR na respektování práva dítěte znát svůj původ a rozhodně není postavena na

principu anonymity osvojení, jak tomu bylo v minulosti. Zároveň však můžeme polemizovat nad vhodností či efektivitou některých ustanovení.

Třetí hypotetická otázka byla zaměřena na klasifikaci práva dítěte znát svůj původ, kdy jsem se zamýšlela nad tím, „*je-li toto základní právo dítěte absolutní, nebo jej lze nějak omezit*“. Na základě podrobné analýzy jsem dospěla k jednoznačnému závěru, že právo dítěte znát svůj původ nepatří mezi absolutní práva. Nejčastěji můžeme vidět kolizi tohoto práva dítěte s právem jeho pokrevních rodičů na soukromí, které se projevuje tím, že někteří rodiče osvojeného dítěte mají zájem z různých důvodů setrvat v anonymitě a utajit tak svou totožnost před dítětem. Ačkoliv by v první řadě mělo být toto přirozené právo dítěte respektováno a naplňováno, v situaci, kdy má rodič relevantní důvod skrývat svou identitu před dítětem, lze připustit, že dítěti bude za určitých podmínek přístup k těmto informacím odepřen. Při omezení tohoto práva však musí dojít k vyvažování obou kolidujících práv a k nalezení spravedlivé rovnováhy. Zásah do práva dítěte znát svůj původ musí splňovat podmínky legality, sledovat legitimní cíl (v tomto případě ochranu práva pokrevního rodiče na respektování jeho soukromého života) a být proporcionální. Nikdy nesmí dojít k úplnému omezení práva dítěte znát svůj původ a pokud má být před ním totožnost jeho pokrevních rodičů utajena, musí mu být poskytnuty alespoň informace neodhalující jejich identitu, zejména informace o rodinné anamnéze apod.

V souvislosti s možným omezením práva dítěte znát svůj původ jsem nastínila i případ zatajení určitých informací o původu dítěte ze strany osvojitelů, pokud by jejich sdělení nebylo v souladu s nejlepším zájmem dítěte. V tomto případě však mám za to, že takové omezení nelze připustit. Není totiž právem osvojitelů odepírat jakékoliv informace (pokud jimi ovšem disponují) týkající se biologických kořenů dítěte, i kdyby byly negativního rázu s odkazem na nejlepší zájem dítěte. Naopak dítě má právo dovědět se celou pravdu o svém původu a následně samo rozhodnout, jak s těmito informacemi naloží.

Na závěr bych tuto diplomovou práci ráda ukončila mottem, které věrně vystihuje její podstatu a na níž by mělo být myšleno zejména ze strany osvojitelů dítěte: „*Pravda je nejlepší ochranou adoptivního svazku*“.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- ROZEHNALOVÁ, Naděžda, TÝČ, Vladimír, ZÁLESKÝ, Rostislav. *Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého v justiční praxi*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 153 – 165 s.
- NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 37 s. a 125 s.
- VODÁK, Pavel a kol. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. 199 s. a 215 – 217 s.
- ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. 124 s.
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 107 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 282 s.
- FORTIN, Jane. *Children's Rights and the Developing Law*. 3. edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 489 s.
- KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí. Úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 16 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. 363 s.

Příspěvky ve sborníkú

- ŠMÍD, Ondřej. *Právo dítěte znát svůj původ ve světle mezinárodních úmluv a nálezů ÚS Pl. 15/09*. In KOTÁSEK, Josef (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011: Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinné práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 160.
- SEDLÁK, Petr. *Mezinárodní osvojení – definice, základní prameny a činnost orgánu sociálně-právní ochrany na úrovni krajů a obce v procesu zprostředkování*. In JUREČKA, Ondřej B. (ed). *Sborník příspěvků z Konference k 10. výročí Mezinárodního roku rodiny*. Olomouc: Krajský úřad Olomouckého kraje, 2004, s. 54.

- JANOČKOVÁ, Michaela. *K pojmu nejlepší zájem dítěte*. In: Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník z IX. celostátního semináře NRP Brno, 30. 9. – 1. 10. 2009. Brno: TRIADA - Poradenské centrum, o.s., 2009, s. 68 – 70 a s. 73.

Komentáře

- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 408 (§ 837) a s. 411 (§ 838).
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975*. Praha: Leges, 2016, s. 1252 (§ 837).
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 744 (§ 837).
- NOWAK, Manfred. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. 2nd revised edition. Kehl am Rhein: Engel Publishers, 2005, s. 432.

Odborné časopisy

- ZÁLESKÝ, Rostislav. Nová úprava zprostředkování a realizace mezinárodních osvojení. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 2, s. 47.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana. Mezinárodní osvojení v praxi České republiky (1.). *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 3, s. 16 a s. 22.
- WESTPHALOVÁ, Lenka. Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina*, 2006, roč. 8, č. 4, s. 9.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana. Mezinárodní osvojení v praxi České republiky (2.): osvojení ze zahraničí do České republiky. *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 4, s. 17.
- WESTPHALOVÁ, Lenka. Právo dítěte znát svůj původ. *Rodinné listy*, 2016, roč. 5, č. 10, s. 18.
- BESSON, Samantha. Enforcing the Child's Right to Know Her Origins: Contrasting Approaches Under the Convention on the Rights of the Child and the European Convention on Human Rights. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, roč. 21, č. 2, s. 138, s. 140 – 144, s. 147, s. 150.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila. Problémy s utvářením identity v náhradních rodinách. *Správní právo*, 2003, roč. 36, č. 5 – 6, s. 303.

- POLÁKOVÁ, Martina. Právní rámec pro realizaci práva dítěte znát své rodiče. *Právo a rodina*, 2011, roč. 13, č. 5, s. 19.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 5, s. 158.
- PETROVÁ, Eva. Co mohou prožívat děti svěřené do náhradní rodinné péče. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 1, s. 21.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renata. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 12, s. 1091.

Legislativní akty

- Sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 15/1958 Sb. účinném ke dni 29. 5. 1958
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. účinném ke dni 1. 1. 2013
- Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině a o změně a doplnění některých zákonů, v znění neskorších předpisů
- Act of 16 June 2017 No. 48 relating to adoption (The Adoption Act)

- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 41/85

Judikatura

- Rozsudek ESLP ze dne 7. 7. 1989, Gaskin proti Spojenému království, č. stížnosti 10454/83
- Rozsudek ESLP ze dne 13. 2. 2003, Odièvre proti Francii, č. stížnosti 42326/98
- Rozsudek ESLP ze dne 25. 9. 2012, Godelli proti Itálii, č. stížnosti 33783/09

Internetové zdroje

- PARRA-ARANGUREN, Gonzalo. *Explanatory Report on the Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* [online]. Caracas: Hague Conference on Private International Law, 31. prosince 1993 [cit. 14. ledna 2020]. Dostupné na <<https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf>>.
- WYDICK, Bruce, RUTLEDGE, Laine, CHU, Joanna. *Does Child Sponsorship Work? Evidence from Uganda using a Regression Discontinuity Design* [online]. eml.berkeley.edu, 2009 [cit. 15. leden 2020]. Dostupné na <<https://eml.berkeley.edu/~webfac/bardhan/wydick.pdf>>.
- *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No 1)* [online]. hcch.net [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>>.
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Mezinárodní osvojení* [online]. umpod.cz [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/osvojeni/>>.
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Mezinárodní osvojení z ciziny* [online]. umpod.cz [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/osvojeni/mezinarodni-osvojeni-z-ciziny/>>.
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Biologické kořeny dětí osvojených do zahraničí: Koncepce Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí* [online]. umpod.cz [cit. 17. ledna 2020]. Dostupné na: <https://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Koncepce_biolog_korenu_deti_osvojenych_do_zahr._-scan.pdf>.

- MCCOMBS, Theodore, SHULL GONZÁLEZ, Jackie. *Right to identity* [online]. scm.oas.org, listopad 2007 [cit. 20. ledna 2020]. Dostupné na <http://scm.oas.org/pdfs/2007/CP19277.PDF>.
- *Explanatory report on the European Convention on the Adoption of Children* [online]. worldlii.org [cit. 2. února 2020]. Dostupné na <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/COETSER/1967/1.html>.
- *Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte* [online]. fra.europa.eu, Agentura Evropské unie pro základní práva a Rada Evropy, 2015 [cit. 3. února 2020]. Dostupné na https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_cs.pdf.
- *Explanatory Report to the European Convention on the Adoption of Children (Revised)* [online]. rm.coe.int, 27. listopadu 2008 [cit. 3. února 2020]. Dostupné na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3833>.
- *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life, home and correspondence* [online]. echr.coe.int, Council of Europe/ European Court of Human Rights, 31. srpna 2019 [cit. 4. února 2020]. Dostupné na https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ENG.pdf.
- Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 [online]. justice.cz [cit. 5. února 2020]. Dostupné na http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/vecny_zamer_OZ_2000.pdf.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů [online]. justice.cz [cit. 6. února 2020]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.
- HODGKIN, Rachel, NEWELL, Peter. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition* [online]. unicef.org [cit. 10. února 2020]. Dostupné na https://www.unicef.org/publications/index_43110.html.
- Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte ke 3. a 4. periodické zprávě ČR [online]. vlada.cz, 4. srpna 2011 [cit. 7. února 2020]. Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

- *Report on Principles Concerning The Establishment and Legal Consequences of Parentage – „The White Paper“* [online]. rm.coe.int, 23. října 2006 [cit. 8. února 2020]. Dostupné na <<https://rm.coe.int/16807004c6>>.

Abstrakt

Diplomová práce s názvem „*Právo dítěte znát svůj původ v oblasti mezinárodního osvojení dětí*“ se věnuje problematice mezinárodního osvojení, avšak nezabývá se samotným procesem zprostředkování mezinárodního osvojení, ale pozornost obrací na přirozené právo již osvojeného dítěte znát svůj původ. Jejím cílem je zodpovězení tří hypotetických otázek za účelem poskytnutí uceleného obrazu o právu osvojeného dítěte znát svůj původ, a to jak z pohledu jeho garantování, tak z hlediska možností a podmínek jeho uplatňování. Text diplomové práce je rozdělen do pěti kapitol, přičemž úvodní dvě kapitoly poskytují základní informace o institutu mezinárodního osvojení včetně charakteristiky Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu, který v rámci procesu zprostředkování mezinárodního osvojení, stejně jako po finalizaci osvojení, hraje jedinečnou a nezastupitelnou roli. Zbývající tři kapitoly se již podrobně věnují jádru této diplomové práce, tzn. právu dítěte znát svůj původ. V rámci těchto kapitol je nastíněna právní úprava, která toto právo určitým způsobem reflektuje, a součástí je také klasifikace práva dítěte znát svůj původ v kontextu dělení základních lidských práv na práva absolutní a relativní. Diplomová práce se institutem mezinárodního osvojení a právem osvojeného dítěte znát svůj původ nezabývá pouze po právní stránce, ale zohledňuje také psychologické či morální aspekty této problematiky.

Abstract

The diploma thesis entitled “*The right of a child to know its origin in intercountry adoption*” deals with the issue of intercountry adoption, but does not focus on the process of mediation of intercountry adoption itself, but focuses on the natural right of an already adopted child to know its origin. Its aim is to answer three hypothetical questions in order to provide a comprehensive picture of the right of the adopted child to know its origin, both in terms of its guarantee and in terms of possibilities and conditions for its application. The text of the diploma thesis is divided into five chapters. The introductory two chapters provide basic information about the institute of intercountry adoption, including the characteristics of the Office for International Legal Protection of Children, which plays a unique and irreplaceable role in the process of intercountry adoption. The remaining three chapters deal in detail with the core of this thesis, i.e. the right of the child to know its origin. These chapters outline the legislation that reflects this right in a certain way and includes the classification of the child's right to know its origin in the context of dividing fundamental human rights into absolute and relative rights. The diploma thesis does not include only legal aspects, but also considers the psychological and moral aspects of this issue in dealing with the institute of intercountry adoption and the right of the adopted child to know its origin.

Klíčová slova

Mezinárodní osvojení, právo dítěte znát svůj původ, nejlepší zájem dítěte, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Úmluva o právech dítěte, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropský soud pro lidská práva.

Keywords

Intercountry adoption, the right of a child to know its origin, the best interest of a child, Office for International Legal Protection of Children, Convention on the Rights of the Child, Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights.

Přílohy

Příloha 1

Ahoj [redacted],
jmenuji se Lucia a pracuji na Úřadu v České republice. Zařizujeme, aby děti, které nemohou žít s mámou a tátou, kterým se narodily, našly novou máminku a nového tatínka v jiné zemi.

Takhle náš Úřad našel novou mámu a tátu tobě i tvým sourozencům N [redacted] a D [redacted].

Lucia Skorušová

lucia.skorusova@umpod.cz

Proč ti píšu?

Vím, že si s mámou a s tátou někdy povídáš o tom, že jsi se narodil v České republice. Dokonce si prý voláš s Dagmar, která se o tebe v Česku starala. Protože máš kromě [redacted] několik sourozenců a jeden z nich se narodil jen nedávno a je ještě malé miminko, posílám ti o něm informace. Každé dítě v každé zemi má totiž právo vědět, odkud pochází, jakým rodičům se narodilo a kdo jsou jeho sourozenci.

Kdo je tvá biologická rodina?

Máma a táta, kterým jsi se narodil:

- máma se jmenuje [redacted]
- když si byl miminko, nedokázala se o tebe postarat
- o tátovi toho bohužel moc nevíme, s mámou moc dlouho nebydlel

Tví biologičtí sourozenci narození v České republice:

- S [redacted] (narozený v roce 2006)
- S [redacted] (narozen v roce 2009)
- F [redacted] (narozen v roce 2012)
- D [redacted] a N [redacted] (narození v roce 2014)- adoptováni rodinou na Islandu. Zatím si je neviděl, ale rodiče ti o nich vyprávějí. I jim o tobě jejich rodiče vyprávějí.
- Z [redacted] (narozená v roce 2015)
- E [redacted] (narozená v roce 2017)

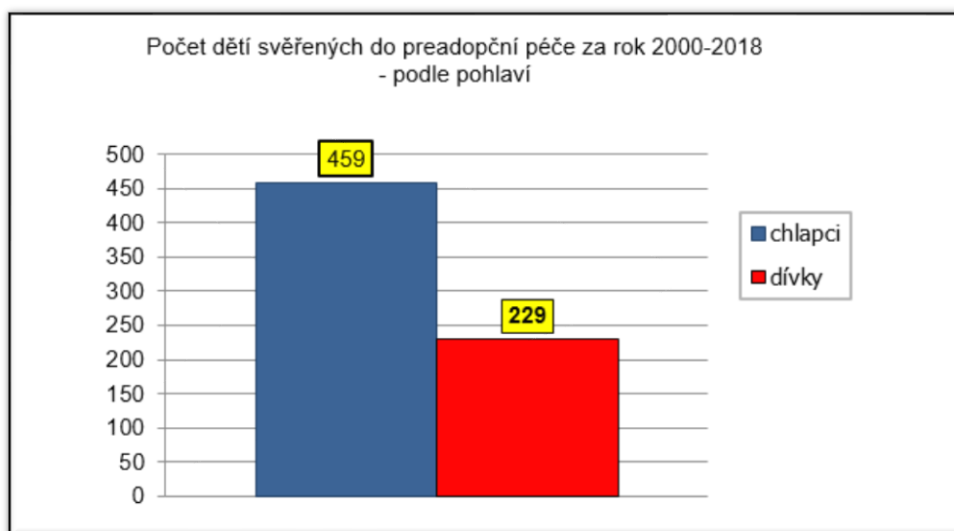
Kdo je tvá opravdová rodina?

To určitě víš. Máma [redacted] a táta [redacted]
[redacted] a bratr [redacted]. To jsou ti, kteří tě milují a s láskou vychovávají.

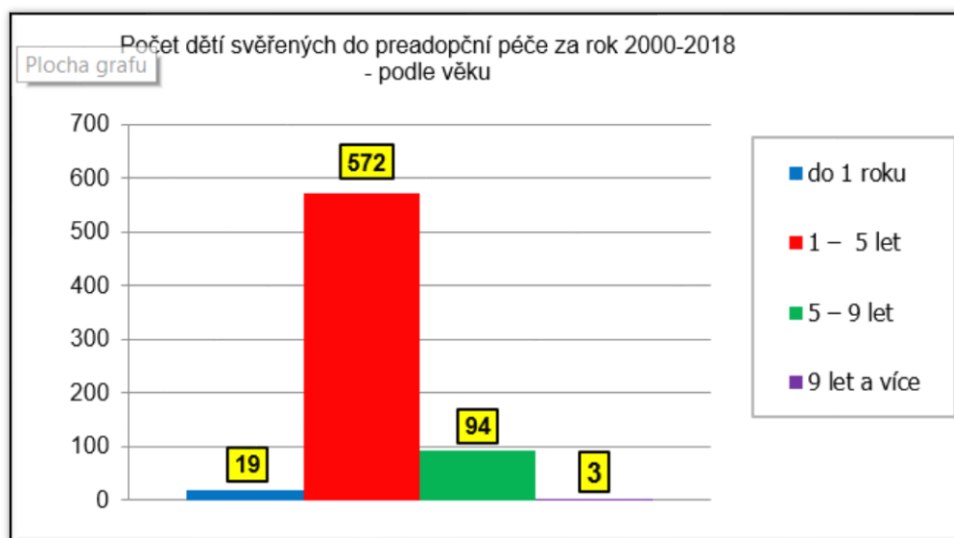
Baldur [redacted], posílám ti informace o sestře Z [redacted] a E [redacted], které bydlí v Česku. Obě jsou zatím malé a neví o tobě. Zdena má novou mámu a tátu v Česku. Její máma a táta se chtějí s tvými rodiči kamarádit. Budou jim psát a volat, takže ji určitě brzy uvidíš aspoň na fotkách. O Elišku se stará máma, které si se narodil, N [redacted]. Více informací o E [redacted] a ostatních sourozencích nemáme. Lucka.

Příloha 2

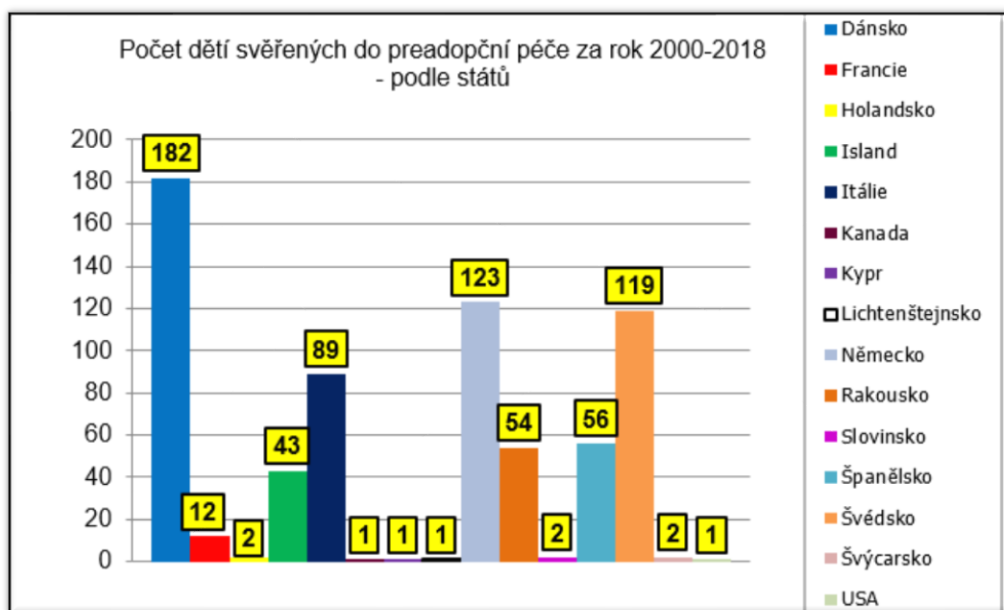
podle pohlaví	1	chlapci	459
	2	dívky	229
	kontrolní součet		688

podle věku	1	do 1 roku	19
	2	1 – 5 let	572
	3	5 – 9 let	94
	4	9 let a více	3
	kontrolní součet		688

podle států	1	Dánsko	182
	2	Francie	12
	3	Holandsko	2
	4	Island	43
	5	Itálie	89
	6	Kanada	1
	7	Kypr	1
	8	Lichtenštejnsko	1
	9	Německo	123
	10	Rakousko	54
	11	Slovinsko	2
	12	Španělsko	56
	13	Švédsko	119
	14	Švýcarsko	2
	15	USA	1
	kontrolní součet	688	

podle krajů	1	Hlavní město Praha	44
	2	Jihočeský	16
	3	Jihomoravský	39
	4	Karlovarský	72
	5	Královehradecký	12
	6	Liberecký	39
	7	Moravskoslezský	29
	8	Olomoucký	24
	9	Pardubický	5
	10	Plzeňský	32
	11	Středočeský	80
	12	Ústecký	287
	13	Vysočina	1
	14	Zlínský	8
	kontrolní součet	688	

